

Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University

anemonDerginin ana sayfası: <http://dergipark.gov.tr/anemon>**Araştırma Makalesi • Research Article****New World (America) from the Old World: Animals in *Tārīkh-i Hind-i Gharbī****

Ahmet İğdi*

Abstract: The discovery of the American continent, formerly known as the New World, caused a significant transformation in world history. The first independent work on the continent written in Ottoman Turkish, *Tārīkh-i Hind-i Gharbī*, was written in the 16th century and encouraged the Ottomans to participate in expeditions to benefit from the underground and aboveground riches of the American continent that was being discovered. This work, which describes the geography, mines, fauna and flora of the new continent, also provides detailed information about the animals on the continent. This study examines the place of *Tārīkh-i Hind-i Gharbī* in Ottoman natural history literature, with a special focus on animals living on the American continent. The literature on the discovery of the continent is comparatively examined and the work's contributions to Ottoman natural science are examined. The text, which differs to a certain extent from the previous works of the *acaibü'l-mahlukât* genre in that it conveys information based mostly on observation, also carries the nature of a continuation of this tradition by including some mythical creatures such as fishmen. While introducing creatures native to America such as bison, manatee, tapir, armadillo and hummingbird, *Tārīkh-i Hind-i Gharbī* illustrated some of them and conveyed the characteristics of these animals. In addition, the work is of great importance as it is a text in which some words from the native languages of America are transferred to Ottoman Turkish for the first time.

Keywords: History of Islam, Ottoman Geography, Natural History, Discovery of America, *Tārīkh-i Hind-i Gharbī*, Animals

Yeni Dünya'ya (Amerika) Eski Dünya'dan Bakmak: Tārīh-i Hindi Garbī'de Hayvanlar

Öz: Geçmişte Yeni Dünya olarak adlandırılan Amerika kıtasının keşfi, dünya tarihinde önemli bir dönüşüme sebep olmuştur. Kıtayla ilgili Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan ilk müstakil çalışma olan *Tārīh-i Hind-i Garbī*, 16. yüzyılda yazılmış olup, Osmanlıları keşfedilmekte olan Amerika kıtasının yeraltı ve yerüstü zenginliklerinden faydalanabilmeleri için keşif seferlerine katılmaya teşvik etmiştir. Yeni kıtanın coğrafyasını, madenlerini, fauna ve florasını anlatan bu eser, aynı zamanda kıtadaki hayvanlar hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Bu çalışma, *Tārīh-i Hind-i Garbī* adlı eserin, Osmanlı doğa tarihi yazını içindeki yerini, Amerika kıtasında yaşayan hayvanlar özelinde incelemektedir. Kıtanın keşfine dair literatür, karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve eserin Osmanlı doğa bilimine olan katkıları irdelenmiştir. Daha çok gözleme dayalı bilgiler aktarması bakımından kendisinden önceki *acâibü'l-mahlukât* türü eserlerden belli ölçüde ayrıışan metin, balık adamlar gibi bazı efsanevi varlıklara yer vermesiyle bu geleneğin bir devamı niteliğini de taşır. *Tārīh-i Hind-i Garbī*, bizon, manati, tapir, armadillo ve sinek kuşu gibi Amerika'ya özgü canlıları tanıtırken, bunlardan bazılarını resimlemiş ve bu hayvanların özelliklerini aktarmıştır. Ayrıca eser, Amerika'nın yerli dillerindeki bazı kelimelerin Osmanlı Türkçesine ilk kez aktarıldığı bir metin olması bakımından da büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Osmanlı Coğrafyacılığı, Doğa Tarihi, Amerika'nın Keşfi, *Tārīh-i Hindi Garbī*, Hayvanlar

*Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü ORCID: 0000-0001-9620-664 a.igdi@alparslan.edu.tr

Cite as/ Atıf: İğdi, A. (2025). Viewing the new world (America) from the old world: Animals in *Tārīkh-i Hind-i Gharbī*. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 1133-1188. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1691263>

Received/Geliş: 04 May/Mayıs 2025

Accepted/Kabul: 04 Aug/Ağustos 2025

Published/Yayın: 30 August/Ağustos 2025

e-ISSN: 2149-4622. © 2013-2025 Muş Alparslan Üniversitesi. TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark ev sahipliğinde.

Introduction

The arrival of Europeans in the Americas, commonly referred to as the New World or the West Indies, and the subsequent colonization of the region have been widely recognized as a major turning point in world history.¹ There are narratives suggesting that Muslims possessed knowledge of the New World prior to its discovery in 1492 and even undertook some expeditions there.² However, a general survey of Islamic geographical literature indicates that the westernmost known points were the Canary Islands (al-Khālīdāt) and, further north, Britain and the somewhat vaguely known island of Thule. There was no clear information beyond this, and the Pillars of Hercules constituted the western boundary not only for the Christian West but for all peoples of the old world (Miquel, 2003, p. 17).

The economic and military consequences that arose from the discoveries did not permit people to remain indifferent to this event. The pioneers of discovery, the Portuguese and the Spanish, were in interaction with the Ottomans through various conflicts in the Mediterranean and the Indian Ocean. Consequently, it was natural for the Ottomans to produce certain texts regarding this event, which had world-altering consequences.

The oldest Ottoman text written about the Americas, known as the New World, is the 1513 map by Piri Reîs (d. 960/1553) and the marginalia accompanying it. Subsequently, Seydî Ali Reîs (d. 970/1562), in his work *al-Muḥīṭ*, completed in 1554 on the subject of the Indian seas, provides brief information on the matter. The Geography Treatise by the Tunisian Hacı Ahmed (d. ?), his heart-shaped world map of 1559, and the world map by Ali Macar Reîs (d. ?) which includes the American continent, should also be mentioned due to their interest in the subject (Goodrich, 1990, pp. 9-16).³ Approximately 30 years after Seydî Ali Reîs wrote *al-Muḥīṭ*, the *Tārīkh-i Hind-i Gharbī* (*THG*), considered the first work in Eastern languages to independently address the discovery of America, was authored.⁴ It is difficult to assert that *THG* generated a strong interest in the New World in its aftermath. References to the work are almost non-existent, and aside from Kâtip Çelebi (d. 1067/1657), one rarely encounters authors in whom the work's influence can be observed.

In the 17th century, when information about the New World had become quite abundant and reached the Ottoman capital through various means, Kâtip Çelebi is seen to have addressed the subject in his works *Cihannümâ*, *İrşâdü'l-Hayârâ*, and his translation of *Atlas Minor* (*Levāmiu'n-Nûr*). In the same century, a Chaldean priest from Baghdad and an Ottoman subject, Ilyas Hanna (d. ?), documented his journey to South America between 1675 and 1683 (İlyas Hanna, 2010). This text can also be considered the first work written by an Ottoman subject who had personally visited the New World.

¹ The author of *Tārīkh-i Hind-i Gharbī* (Ökte, 1999, p. 35a/161) states that the discovery of this New World changed the shape of the world: "When the people of the West reached the new quarter, the world took on another form." In this study, we will henceforth refer to *Tārīkh-i Hind-i Gharbī* with the abbreviation *THG*. For the American continent, we will use the term *New World*, which is also the designation used by *THG*.

² This information and the claim that the continent was first discovered by the Chinese have been the subject of study. See (Sezgin, 2013). David Arnold's comment (Arnold, 1995, pp. 8-9) that pre-Columbian voyages to the New World are not the same as those of the Age of Discovery seems reasonable. He states, "In reality, long-distance voyages and discoveries were not new. Arabs, Indians, Chinese, Vikings, and Polynesians had accomplished extraordinary ocean voyages before the Europeans of the 15th and 16th centuries. But their achievements were forgotten and not repeated, or they did not extend beyond local significance. What was new in the Age of Discovery was the linking of the world's oceans into a single maritime system through geographical exploration, and the fact that the dominance established on these seas formed the basis for the ultimate extension of Europe's influence to every inhabited continent." In *THG*, a story is narrated from al-Mas'ūdî about a Muslim sailor named Khashkhāsh who set out from al-Andalus into the ocean and returned with spoils (Ökte, 1999, p. 38a/171).

³ It has been suggested that the Hacı Ahmed map was a text produced in Turkish by Venetians for sale in Ottoman lands. For this reason, it has been argued that the text should not be considered part of Ottoman literature (Hagen, 2015, p. 108).

⁴ Various texts touching upon Ottoman interest in the discoveries can be pointed out (Goodrich, 1985).

The Ottoman traveler Evliya Çelebi (d. 1095/1684) also appears to have been interested in the discovery of the New World. He recounts that Columbus first came to Bayezid II (1481-1512) and requested financial assistance for his explorations but did not receive a positive response.⁵ The translation work by Ebubekir b. Behram ed-Dımaşkî (d. 1102/1691) on geography, also known as *Nusretu'l-İslâm* and based on *Atlas Maior*, was completed in 1685 and is cited as one of the texts concerned with the New World (Goodrich, 1985, p. 671). Yirmisekiz Mehmed Çelebi (d. 1144/1731), during his embassy to France in 1720-1721, visited the zoos there and had the opportunity to observe fauna from the New World that had been transported to France (Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, 2017).

The printing of *THG* by İbrahim Müteferrika (d. 1160/1747) at his press in 1730 can be seen as a sign of the interest in the New World during this period.⁶ The *Atlas* by İbrahim Hamdi of Bartın (d. ?) can be dated to around 1750, and it is stated that this work also contains information about the New World (Yurdagül, 2019, p. 26). İbrahim Hakkı of Erzurum (d. 1194/1780), in his work *Ma'rifetnâme* completed in 1757, also described the discovery of the New World without going into extensive detail (Erzurûmî, 1330, pp. 119-120).

Mention should also be made of a lithographed text from 1857, written by the calligrapher Mehmed Raif Efendi (d. ?), titled *Bahs-i evvel Venedik ve Cenevizli Gemicilerin keşf eylediği cezâyir ve sâniyen Kristof Kolomb'un Amerika'ayı bulması beyânındadır* (The First Part on the Isles Discovered by Venetian and Genoese Sailors and the Second on Christopher Columbus's Discovery of America). At the end of the work, the text was compiled and translated into Turkish from various selected texts (Hattat Mehmed Raif Efendi, 1857, p. 52). These two translations were made within the framework of the activities of the Encümen-i Dâniş (Academy of Sciences). Hoca Abdurrahman Efendi (d. ?) traveled to Brazil in 1865 and described his memories in a treatise titled *Seyahatnâme-i Brezilya* (Travelogue of Brazil) (Abdurrahman Efendi, 1288).

The reprinting of *THG* in 1875 can certainly be interpreted as evidence of a continuing level of curiosity about the American continent in the Ottoman world. Later, the work *The History of America*, authored by the British historian William Robertson (1721-1793), was partially translated by Abdulgaffar Enis Efendi (d. ?) and published in 1880 (Robertson, 1297). Andre E. Kopassis/Kopasi/Copassi Efendi (1856-1912), a member of the Ottoman Council of State, appears to have been interested in the discovery of America. One of the works written by him, published in 1893-1894, is titled *Târîh-i Keşf ve Fethi Amerika* (History of the Discovery and Conquest of America). The two-volume work was translated from Italian and French texts (Kopassis, 1310, pp. 1/12-13). Kopasi also published a memoir attributed to one of Columbus's companions (Copassi, 1897).

This study aims to provide an overview of the Ottoman studies on the New World (the American continent), including their antecedents and successors. It goes without saying that information regarding the New World can be found in many texts beyond those mentioned above. Among the aforementioned works, *THG* can be said to hold a privileged position. This is because *THG* is not only the oldest standalone work addressing the discovery of the New World but is also significant for its particular focus on the natural history of the continent.

Objective

The objective of this study is to reveal the contribution of the work titled *Tārîkh-i Hind-i Gharbî*, authored in 1583, to the literature of Ottoman natural history. As a continuation of Ottoman natural

⁵ According to Evliya Çelebi's account, Bayezid II rejected Columbus's request, saying: "The conquest of Mecca, Medina, and this island of the world is necessary for us; it is not necessary for us to go to such distant places across the sea." (Evliya Çelebi, 2011, p. 10/2, 587-589).

⁶ The statements made by İbrahim Müteferrika in the introduction he wrote for the printing of the work indicate that curiosity and interest in the New World were ongoing (Gerçek, 1939, pp. 67-68).

history studies, generally compiled under the classifications of *ḥayāt al-ḥayawān* (Life of Animals) and *ajā'ib al-makhlūqāt* (Wonders of Creation), the fact that *THG* introduced animals unique to the previously unknown American continent is of great importance. Therefore, this study examines which life forms from the Americas are described in *THG* and the manner in which they are presented.

Method

This study seeks to situate *Tārīkh-i Hind-i Gharbī* within the tradition of Ottoman natural history by examining both the facsimile edition and various transcriptions of the work, and by comparing its content with earlier sources, including the map of Pîrî Reîs and Seydî Ali Reîs's *al-Muḥīṭ*. Furthermore, the study compares the information provided in *THG* with later works in order to assess its influence on authors such as Kâtip Çelebi.

Findings

As the first independent work to introduce the animals of the New World to the Ottoman world, *THG* directly transferred certain animal names from indigenous languages into Ottoman Turkish. Among these, one can count the words *beyûrî* for tapir, *ayotokli* for armadillo, *gürge* for opossum, and *cüvâne* for iguana. In *THG*, the word *balyâne* was used to describe the whale. This may be the oldest text in which this name is used to denote the whale in Ottoman Turkish. Additionally, the initial use of *galipavus* and later *hint tavuğu* (Indian fowl) for the turkey indicates that the name *hindi* had not yet become widespread at that time. *Tārīkh-i Hind-i Gharbī* was not sufficiently regarded in the period following its composition and served as a source for very few other works. It is thought that the work was largely overlooked, despite being one of the first books printed on the Ottoman press.

Tārīkh-i Hind-i Gharbī and Its Author

The name of the work appears differently across various manuscripts. While the titles *Tārīkh-i Hind-i Gharbī* (History of the West Indies) and *Ḥadīth-i Naw* (The New Story) are more common, it has also been referred to by names such as *Kitāb-i İklīm-i Cedīd* (The Book of the New Clime), *Tārīkh-i Yeni Dünya* (History of the New World), and *Ḳuṭr-i Naw* (The New Region). The title page of the edition printed by İbrahim Müteferrika, one of the first books from his press, reads *Tārīkh-u'l-Hind-i'l-Gharbī el-Müsemmā bi Ḥadīth-i Naw* (The History of the West Indies, Named The New Story) (Goodrich, 1985, pp. 667-691). Based on the book's structure, it can be said that it is divided into three *bābs* (chapters), with the first two, which convey classical cosmology and geographical information, constituting approximately one-third of the work. The main part of the work is the third chapter, which describes the discovery of the New World.

The question of who authored *THG* has occupied those who have studied the book since the time of Kâtip Çelebi, and a definitive conclusion has not been reached. Names such as Muhammed b. Yusuf al-Harawī, Emîr Hasan al-Su'ūdî (Türkay, 1999, p. 33), and even Kâtip Çelebi himself appear in sources (Toderini, 2018, p. 284). From the information Kâtip Çelebi provides while introducing *Tārīkh-i Hind-i Gharbī*, it is clear that he did not know the author: "*Tārīkh-i Hind-i Gharbī*: It is the history of the lands called America in the Atlas, and the New World in the vernacular. It is a concise book explaining the emergence of that region and its wondrous affairs. It was compiled in the year nine hundred and ninety [1582-83] in the name of Sultan Murād Khan, translated from some Frankish [European] papers with additions from Murūj al-Dhahab, al-Kharīda, and Sharḥ al-Tadhkirah. As other books do not touch upon the news of the aforementioned region, the said book is mentioned with the additions from the atlas translation." These words clearly indicate that Kâtip Çelebi did not know the author of *THG* and viewed it as an anonymous work. It has also been noted that in his own handwritten copy of the *Cihannümā*, Kâtib Çelebi wrote the name of Seydi Ali Reîs as the author of *THG* and later crossed it out (Adıvar, 1970, p. 85; Kâtib Çelebi, 1145, p. 12).

Selim Nüzhet Gerçek, Cevat İzgi, and Baki Tezcan concur that the author of *THG* is Mehmed Su'ūdī (d. 999/1591) (Gerçek, 1939, p. 66; İzgi, 2019, p. 617; Tezcan, 2012, p. 1). However, another recent study, without naming an author, suggests that the work was composed by a man in the circle of Koca Sinan Pasha (Casale, 2023, p. 301). Thomas Goodrich, who translated *THG* into English, argues that Mehmed Su'ūdī might have been the work's copyist. He also touches upon the possibility that it was written by an individual who worked at the observatory that was demolished around that time and wished to remain anonymous (Goodrich, 1990, pp. 19-20).

Manuscripts and Editions of *Tārīkh-i Hind-i Gharbī*

Numerous manuscripts of *THG* exist in various libraries, some of which are illustrated. It was printed by İbrahim Müteferrika in 1730 as the fourth book from his press, and the first to be illustrated (Ö. Öztürk, 2012, pp. 68-69). The version printed at the Müteferrika press in 1730 was reprinted in 1875 with some of the illustrations removed (Goodrich, 1990, p. 2). The images in the work likely sparked some controversy. Toderini states that many of the images in the printed copies were also defaced (Toderini, 2018, p. 287).⁷ The Ministry of Culture published a facsimile of the Revan Kiosk manuscript (Revan Kiosk, no. 1488) in 1987, to which an English introduction and index by Süheyla Artemel were added (Süheyla Artemel, 1987). A few years later, an English translation by Thomas D. Goodrich, who conducted the most comprehensive studies on the work, was published with an extensive introduction and notes (Goodrich, 1990). Nearly a decade after this translation, an edition containing a Latin-alphabet transcription of *THG*, a modern Turkish translation, and an English translation was produced by a committee under the supervision of Ertuğrul Zekai Ökte within the History Research Foundation (Tarih Araştırmaları Vakfı). This edition also includes the facsimile from the 1987 publication, allowing for a comparative reading with the original text (Ökte, 1999). Finally, a transcribed text of a manuscript containing various notes was published with its facsimile in 2019 (Su'ūdī, 2019).

The Purposes for Writing *Tārīkh-i Hind-i Gharbī*

It is possible to say that *THG* was written with multiple objectives. We can list these purposes as: introducing the New World, fostering the sense of curiosity towards it, and encouraging readers so that the Ottomans might also have a share in its discovery; ensuring the Suez Canal was excavated so that the Ottomans could be more active in the Indian Ocean; and satisfying Sultan Murad III's passion for books.⁸ In our view, the first of these purposes forms the axis of the work. Indeed, when the author states, “When the people of the West reached the new quarter, the world took on another form” (Ökte, 1999, p. 35a/161), he is aware that the discovery of the American continent fundamentally changed world history. The author notes that in his own time, information about the discovery of the New World had spread, but no one from Ottoman lands had yet gone there, nor had anyone provided information about it (Ökte, 1999, pp. 3a-3b/33-35). One of the points the author draws attention to is that old books—in his words, *zübûr-ı evvelîn ve kütüb-i aḳdemîn* (the scriptures of the ancients and the books of the forefathers)—do not provide information about the New World (Ökte, 1999, p. 3b/35). This was significant, as people in that Ottoman era held a strong belief that all the information they needed could be found in ancient books (Grafton, 2004, p. 16). The author's frequent criticism of classical Islamic geographers in the first two chapters can also be read as an indication that the authority of ancient geographical texts had been somewhat shaken.⁹ The author of the work clearly expresses his desire to introduce the New World and its geographical location (Ökte, 1999, p. 12b/71): “(...) vaz'ı kitabdan ve

⁷ Upon examining the digital images of various printed and manuscript copies of *THG* on the website of the Presidency of Manuscripts, we too observed that the pictures have been defaced.

⁸ III. Murad'ın özellikle resimli kitaplara ilgi duyduğu ve kendine has bir kütüphane oluşturduğu bilinmektedir (U. Öztürk, 2022, s. 96).

⁹ For various examples, see (Ökte, 1999, pp. 18b-20b/95-103).

tertib-i fasl-u babdan maksud-ı asli olan Dünyâ-yı cedîd ne kutrda bedîd olub turuktan kangı tarik ile tevassul ve bihardan kangı bahrile tevessül müyesserdir malum ve mefhum ola.”

According to Giancarlo Casale, *THG* was commissioned for political purposes by Koca Sinan Pasha and his circle, such as excavating the Suez Canal and thereby becoming more influential in the Indian Ocean (Casale, 2023, pp. 301-305). Disagreeing with this claim, Hagen, proceeding from the structure of the work, argues that it should be evaluated within the 'ajâ'ib wa-gharâ'ib (wonders and oddities) genre and thus concludes it could not have been a work written for geopolitical aims (Hagen, 2015, pp. 117-118). Furthermore, it has been suggested that because the gold and silver coming from the New World were harming the Ottoman economy, the author may have composed the work to explain the source of this gold and silver (Kırmacı, 2015, p. 192).

At many points, *THG* openly expresses the belief that the New World should be conquered by the Ottomans: “Cenâbî hazreti perverdigardan imitvarız ki min ba'd ol diyar-ı menfaat-asar dilârân-ı İslâm-ı âli tebâr elinde feth olup şeâyiri islâmiye ile dola ve sâyir memalik-i Osmâniyeye mülhak ola.” To this should be added his desire for the lands of Sicily and al-Andalus to be joined to Ottoman territories (Ökte, 1999, pp. 50b-51a/219-221, 41b-42b/183-187, 21b-22a/107-109).

It seems possible to consider the 16th century as an “age of curiosity” for the Ottomans in many respects. The Taqi al-Din Observatory, built to observe the heavens on one hand, and the rise of curiosity in discovering and knowing new geographies on the other, can be evaluated within this framework. Among the products of this curiosity, one can mention the Turkish translation of Ali Ekber's travelogue of China and İbrahim et-Tokadî's *Acâibnâme-i Hindistan*, which recounts his journey to India (Ak, 2004, p. 166).

The Sources of Tārīkh-i Hind-i Gharbī

There is no clear data indicating that *THG* was aware of earlier works written about the New World. The author refers neither to Piri Reis and his map nor to Seydî Ali Reîs's book *al-Muḥīṭ*. In the first two parts of the three-part text, he consults classical Islamic geography and natural history works. In this context, Mas'ūdî, whom he mentions as his predecessor and whose path he follows, should be noted. Indeed, there are explicit references in *THG* to both of Mas'ūdî's extant works, *al-Tanbīh wa-al-Ishrāf* and *Murūj al-Dhahab*.¹⁰

The name of the *THG*'s author appears in one manuscript as follows: “sālik-i rāh-i Mas'ūdî, emîr Mehmed bin Ḥasan es-Su'ūdî” (a follower of the path of Mas'ūdî, Emir Mehmed bin Hasan al-Su'ūdî) (Adivar, 1970, p. 85). This self-identification by the author is significant and that the concept expressed as the “path of Mas'ūdî” (rāh-ı Mas'ūdî) is a conscious choice. Furthermore, his use of the phrase Imām-ı Mas'ūdî (Imam Mas'ūdî) when mentioning him suggests that the reverence shown to him is akin to the respect shown to a sectarian imam or leading scholars (Ökte, 1999, p. 24b/119).¹¹ It can be argued that this trajectory, defined as the “path of Mas'ūdî,” represents a perspective that addresses natural history and history together. Indeed, Mas'ūdî, in both of his surviving works (*Murūj al-Dhahab* and *al-Tanbīh wa-al-Ishrāf*), handled history in conjunction with natural history.

Certain scholars such as Mas'ūdî, Ibn Khaldūn, the author of *THG*, and Kâtip Çelebi followed this line. One of the distinct elements of this path is the acceptance of nature as a teacher. On the same principle, one can also count the non-distinction between natural science and other sciences, and the curiosity and interest shown towards the cultures and histories of foreign societies. Additionally, Naşîr al-Dîn al-Ṭūsî, al-Nisâbü'rî, Sirâj al-Dîn Ibn al-Wardî, al-Sharîf al-Idrîsî, al-Işṭakhrî, al-Suyûtî, Qāḍîzâda al-Rûmî, and Zakariyyâ b. Muḥammad al-Qazwînî have also been counted among the sources of *THG* (İzgi, 2003, p. 28/526-527). The sources for the third chapter of the work, which narrates the discovery

¹⁰ For examples, see (Ökte, 1999, pp. 6a/45, 12a/69, 13b/75, 22b/11).

¹¹ Another person referred to as *Imam* in *THG* is Fakhr al-Dîn al-Râzî, who is also famous for his interest in the natural sciences (Ökte, 1999, p. 32b/151).

of America, are naturally texts in European languages. According to Goodrich, *Tārīkh-i Hind-i Gharbī* was mostly compiled from Italian texts, which were themselves translations from Latin and Spanish. Goodrich, who conducted a detailed study on these sources, determined that there were four primary works. These can be listed as: *Historia General de las Indias* by Francisco López de Gómara, *Historia General y Natural de las Indias* authored by Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés, *De Orbe Novo* by Pietro Martire d'Anghiera, and *Historia del Descubrimiento y Conquista del Perú* written by Agustín de Zárate (Goodrich, 1990, pp. 32-33).

The language used in the work when discussing the indigenous peoples of the New World suggests that information about the continent was translated and conveyed as is, without being fully assimilated. This is because the passages dealing with the native inhabitants are written entirely from the perspective of the conquistadors and employ a denigrating tone. For instance, a text mentioning the Aztec king Montezuma portrays him as a demonic being (Ökte, 1999, p. 75a/317): “Pes Kolola’da vaki olan kıssa Mûtesûme’ye vasıl olucak katî muzdarip olup dalâl-i kadîmi üzre esnâma müracaat eyledi. Ve Şeytan-ı laîn âdet-i kadîmesi üzre sanemlerin içinden cevap verdi ki...”

Animals in Tārīkh-i Hind-i Gharbī

One of the points mentioned above while listing the purposes for writing *THG* was “to introduce the New World, to foster the sense of curiosity towards it, and to encourage readers so that the Ottomans might also have a share in its discovery.” It can be said that this was one of the important motives underlying the author's detailed description of the new continent's animals. The author's statement expressing his hope for the Ottoman conquest—“We are hopeful in the Almighty Lord that, hereafter, that land of beneficial results will be conquered by the hands of the heart-ravishers of the exalted lineage of Islam, that it will be filled with the symbols of Islam, and be annexed to the other Ottoman realms” (Ökte, 1999, pp. 50b-51a/219-221)—points to this. By defining the new continent as a “diyâr-ı menfa‘at-âsâr” (land of beneficial results), he is saying that the continent holds valuable products that will benefit Muslims in every aspect and even generously bestows them upon those who rule it. Therefore, it can be said that the author's emphasis on the continent's minerals and its animals are fundamentally directed towards the same goal.

When describing the things Columbus brought back after his first voyage, the author of *THG* draws particular attention to the animals and plants, stating they were presented as gifts to the king. From this, it is understood that the exotic creatures of the new world are fundamental to his perception of it. His following words, used when describing the creatures Columbus brought back from his voyage, must have been employed to signify this meaning (Ökte, 1999, p. 44a/193): “Otuz aded tutiler getürmişdi ki bazı serapa sürh ve bazı zer u safî ve bazı otuz aded elvan-ı muhtelif ile münakkaş ve mülevven idi ve nice aded hurde ernebler ki gûş ve zenebleri fare misal ve renkleri sincabi idi ve Galibavus nam bir mürğ getürmişdi ki lahmî lahm-ı tavusdan leziz ve usûl-i nebatdan bir asl getürmişdi ki sükker gibi hult-i leziz idi ve bahar kısmından bir nâ-malum nesne getürmişdi ki tamî tarçînîye karib idi.” This narrative shows that the author of the text was particularly attuned to the exotic plants and animals of the new world.

The earliest authors to describe the animals of the New World, Pîrî Reîs and Seydî Ali Reîs, mostly spoke of a mythological world. Although *THG* also contains fish-men and Waq-Waq trees, the text is largely not detached from nature and has a realistic character. It can even be said that it assumed a transformative role, shifting the Ottoman world of knowledge about the New World, which began with Pîrî Reîs and Seydî Ali Reîs, from mythology towards reality.

It is clear that the author of *THG* had a special interest in the animals found on the American continent. The author also included pictures of some of the animals in his work. Although the author describes New World animals in various parts of the work, he also specifically addresses the topic at the end of the work under the headings *aḥbâr-ı devâb* (news of beasts) and *aḥbâr-ı tuyûr* (news of birds)

(Ökte, 1999, pp. 108a-112a/449-465). Describing the animals under a separate heading could also be considered a flaw in the work's structure, because the previously described tapir and armadillo are described again without any connection to the previous information. In the sections preceding the aḥbâr-ı devâb heading, the description of animals was done in parallel with the description of the relevant geography. For example, when describing Urabá and Darién (Panama and Colombia), the tapirs living there were also described (Ökte, 1999, p. 59b/255). The mammals described in detail in the work are manatee, tapir, armadillo, llama, sloth, bison, bighorn sheep, opossum, anteater, and jaguar. Among reptiles, information is given on the iguana, and among birds, the turkey, hummingbird, and parrots are mentioned. It is also seen that the marine mammals, the manatee and the whale, caught the author's attention. Some of these creatures were also described through illustration. It is not known who first drew the illustrations. Besides, the illustrations found in various manuscripts show a certain degree of difference from one another. Including both real and mythological creatures, many different animals are depicted in 12 illustrations. The illustrations can be listed as follows (Ökte, 1999, pp. 18b, 49b, 59b, 62a, 62b, 68b, 71a, 93b, 101a, 109a, 110b, 113a.):

1. The Waq-Waq Tree
2. Manatee and its calf
3. Tapirs
4. A lone fish-man
5. A fish-man being hunted by two natives
6. Various birds, Borneo Island
7. Armadillo and geese
8. Bison, bighorn, and two natives
9. Mining operation and a horse in Potosí
10. Jaguar, anteater, and armadillo
11. Sloth, opossum, monkeys, and chickens in a coop
12. Two species of birds.

Illustrations 1 and 6 are not described in relation to the New World but are mentioned in the context of the Indian and Chinese seas and while discussing South Asia.

The animals described in *THG* are largely from the Americas located in and south of Mexico, known as the Neotropical realm. This zoogeographic region shows significant differences from the world's other zoogeographic regions in terms of its animal species and their characteristics. The region's fauna hosts many unique groups (Demirsoy, 1996, p. 126).

Tapir (Beyûrî)

The Central American tapir, with the scientific name *Tapirus bairdii*, is one of the tapir species living on the American continent. It is one of the animals described in *THG*, where it is likened to an animal with a trunk like an elephant's (Ökte, 1999, p. 255): “nevâhi-i mezbûrede mevcûd olan ineklerin kurûnu yokdur ve burunları hortumu fîl gibi dirâzdır ve şekl u endâmda ester gibidir. Hayvan-ı mezbûr sâbıkâ mezkûr olan eşcâr içinde bu vechile tasvir itmişler.” In another part of the text, the tapir is mentioned again by name (Ökte, 1999, p. 108b/451): “Beyûrî nâm bir hayvan vardır ki cüssede ester-i made kadardır levni kestane gibidir. Ademi ve kelbi helâk ider seri ve pâyçesi kati lezîzdır. Ammâ yirmi dört saat tabh olunmayınca bişmez.” The fact that the author states the tapir is chestnut-colored, yet it is not depicted in this color in the illustration, can be said to indicate that the information taken from Italian sources was not sufficiently assimilated.

Armadillo (Ayotokli)

The armadillo, an endemic creature of the American continent, appears in *THG* as ayotokli. This word is from the Nahuatl language, also used by the Aztecs (Karttunen, 1983, p. 17), and is used to refer to the armadillo (Ökte, 1999, p. 299): “Ayotokli nam bir nevi hayvan vardır ki cüssede sinnevr kadardır ve kellesi ve minkarı ördek gibidir ve pâları ganem misal iki çataldır ve mûları kirpi gibi tîzdir, tepesinde kemükden bir takyesi vardır ki güçları takyeden hâricdir ve zahrında yine kemikden bir cübbesi vardır ki gâh cem idüb gah feth ider ve zenebi hirre misâl dırâzdr.” The armadillo appears in two different ways in *THG*, once by the name ayotokli and in another instance as arutati (Ökte, 1999, p. 108b/451): “Arutati nam bir hayvan dahîvardır ki şeklen bir semerlü ata benzer çarpâdır zenebi mar misal lahm-ı sâfidir ve bedenin levni bozdur ve püştünde hulkîbir semer vardır ki pâları ve zenebi ânın altından çıkmışdır. Cüssede kelb kadardır. Kuvveti azdır kimesneye zararı yoktur. Ayağıyla hendaklar kazub içinde yatur hayvan-ı mezbûrun lahmı ovlak etinden lezîzdir.” It is apparent that the author did not assimilate the information about the armadillo, narrating it in different places.

The word ayotekli is written as ivtekli in both transcriptions of *THG* (Ökte, 1999, p. 299; Suûdî, 2019, p. 211). The word is written as (ایوتکلی), and its correct reading should be ayotokli, the closest form to its pronunciation in the Nahuatl language used by the Aztecs. This word is perhaps the oldest word from the Nahuatl language to be transcribed into Ottoman Turkish.

Llama

On the American continent, no domesticated animal other than the llama and the alpaca is known to have been capable of carrying loads and people (Hanılçe, 2022, p. 114). In *THG*, the llama is described by likening it to a camel, without its name being mentioned. While discussing the Cuzco expedition of Diego Almagro (d. 1528), it is indicated that these animals were used for carrying loads under harsh conditions. The text calls them the sheep (ağnâm) of the New World but also likens them to camels (Ertuğrul Zekai Ökte, 1999, p. 98b/411): “meğerki nevâhi-i mezbûrenin ağnâmı cüssede şütür misal olub barkeşliğe tahammül ederdi ve gah olur ki üstüne süvar olub nice mil mesafe sefer ederlerdi ve katî bek sürseler li’âbını saçardı ve muhkem bed râyiha peyda ederdi ve zebûn olub düşdükden sonra her kez durmazdı ve bilcümle evsâf ve evzâi şütüre karîb olub hemîn senâmı yok ve gerdüni i’vicâdan salim idi.”

The animal that Ilyas Hanna describes in the most detail is the llama, although he does not name it. He mentions that llamas are used for carrying loads and goods, but that the animals are not very suitable for this work, tiring quickly, and spitting at their owners when pushed too hard. Ilyas Hanna gives more extensive information about the vicuña. He explains that the small one is called vikuna and the large one guanano, that they resemble gazelles, their fur is soft as silk, and the natives make hats from their hides (İlyas Hanna, 2010, pp. 67, 75).

During his journey to France, Yirmisekiz Mehmed Çelebi (Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, 2017, p. 86) provides a detailed description of an animal he had not seen before, brought from the New World, at a zoo there: “We saw several animals that came from the New World, whose hooves were like a deer's and their bodies were as large as a cow's. Their wool resembles a sheep's. Their necks were high like a horse's neck, their ears and stance were like a horse's, but their head and mouth, nose, and eyes were like a deer's.” This animal, which Çelebi does not name, must have been a llama. His account gives the impression that he was unaware of *THG*, as the llama was described in great detail in that text and likened to a camel and a sheep. This situation shows how apt Goodrich's definition of “isolated texts” is. According to him, the texts written in the Ottoman Empire about the American continent were not texts that progressed by nourishing or criticizing one another, but were mostly produced in isolation and unaware of each other (Goodrich, 1985, p. 671). One of the individuals who spearheaded the establishment of the first printing press in the Ottoman Empire was Said, the son of Yirmisekiz Mehmed Çelebi (Afyoncu, 2003, pp. 524-526). He accompanied his father on the Paris trip and, after returning,

printed *THG* at the press he established with İbrahim Müteferrika. However, in the text written by his father, Yirmisekiz Mehmed Çelebi, no information is found to suggest that the author was aware of *THG*. The printing of *THG*, written in 1583, at the Müteferrika Press approximately two centuries later in 1730, was perhaps made possible by the influence of the Paris trip on the Yirmisekiz Çelebi family in the realm of natural history. It seems possible to read the fact that *THG* was the first illustrated book printed at the press in this context.

Sloth (Kabâluliceru)

Another animal that is illustrated and described in great detail in *THG* is the sloth. The following statements are made about the sloth in the text (Ertuğrul Zekai Ökte, 1999, pp. 109b-110a/455-457): “There is also an animal named Kabâluliceru, which is two spans in length and that much in width, and it is very fleshy and fat; it is four-legged, its feet are very thin, it carries its body with difficulty. For that reason, it has great trouble in moving; in one day, it walks only about a hundred steps, and on each foot, it has claws like a hawk's, and the said animal's neck is long, and its beginning and end are equal in thickness, and it is very straight, as if it were a stick of beeswax, and its head is round, its neck and head together look like a capped spindle whorl, its face seems to be carved into its head, and its eyes are round and small. It does not keep its head and neck still but is always in a tremor; its color is grey, it has no tail, its voice is very pleasant and strange. At night, it climbs trees and produces various sounds, so that those who do not know think it is the very sound of a qanun, and sometimes it displays a soft and sometimes a high-pitched voice, so that those who hear it are amazed; it is as if the principles of music were taken from it, and when it is day, it gives no sign at all and knows not what sound or voice is; the light of its eyes is dim, for that reason it does not move in the daytime; they catch it and bring it home, no matter how much they beat it, it does not move more than its custom. If it finds a tree, it climbs. If it does not, it climbs to an elevated place and opens its mouth towards the wind. From it, they know which wind is blowing. It has not been seen to eat food; it seems that it subsists on air alone.” The Spanish name for the animal, pericoligero, was likely adapted to Turkish phonetics and written as kabâluliceru.

Bison

The author, without naming the bison, also known as the American buffalo, classifies it within the cattle (bakar) species and states that it has a hump on its back and that this hump is like fish scales (Ökte, 1999, pp. 92b-93a/387-389): “Bakarlari cesamette mahud olan bakar kadardır. Amma karnları küçükdür ve zahrında senâmi şütr gibi senâmi vardır ve semek misalinde fülûsu vardır. Sadrında ve dizinden aşağı muları çokdur birer şibr vardır ve feres misal cebinde saç ve tis gibi lihyesi vardır. Ve boğazı altında dahi muları kati çokdur. Kotas gibi salınur. Zenebi kati tavıldır ve ucu şerrâbe gibidir. Kati bek seğırdır ve kurûnı ile ademi helâk ider. Mukabeleden nazar olunsa şire benzer. Ve yanından manzûr olsa şütr gibidir. Üstüne herkez at varmaz havf ider. Kavm-i mezbûrun me'kel ve melbesi ol bakardandır. Gayrı mal ve menalları yokdur hanelerini anların cülüdiyle örterler. Ve sırm ile şedd iderler ve ızâmından süzen ve çuvalduz iderler. Ve a'sabından ve mûlâlarından rişteler iderler ve kurûnından kadehler düzerler ve tersinden ateş iderler.”

The author highlights the vital importance of the bison for the peoples of the New World, stating that they meet most of their daily needs, from house construction to heating, with the hides, horns, and even the dung of these animals. It is also understood from his statements that the animal was not domesticated and was hunted as a wild animal. The fact that cattle were domesticated in the Old World while this was not achieved in the New World has been considered one of the significant differences between the two worlds (Watson, 2023, p. 285).

Bighorn Sheep

When describing the sheep known as the bighorn, its docility is emphasized, and it is also one of the animals that is illustrated (Ökte, 1999, p. 93a/389): “Nahiye-i mezbûrede feres kadar bir nevi hayvan olur ki beşemi kati hüb ve mülayim olur. Ve kurûnı kati azîm olur. Ekseriyya ikisi bir kantar çeker nahiye-i mezbûrede hayvân-ı mesfüre ganem derler.”

Jaguar (Tigeri)

The Jaguar (*Panthera onca*) is one of the animals illustrated in *THG* and is described by likening it to a lion and a tiger (Ökte, 1999, pp. 108a-b/449-451): Tigeri nam bir sebu’ mikdâm vardır ki kellesi şîr kellesi gibidir ve dendânları dıraz ve tîzdir ve levni kaplana şebihdir beş şibr tulü ve üç şibr arzı vardır ve katî hışm-nâk ve tünd-revdir. Amma her kez taarruz etmeyenlere zarar itmez Hindîleri çok helak ider. Anlar dahî fırsat buldukda katl idüb yerler.” The author states that the jaguar kills the natives, and sometimes they hunt the jaguar. However, he does not detail how they hunt it. But in the illustration where the jaguar is drawn, there is a small dog behind the panther and a native shooting an arrow at the jaguar climbing a tree. The event visually expressed in this drawing is also encountered in texts about America after *THG*. According to this, the jaguar hunt was described as follows: The jaguar is forced to climb a tree by means of dogs, and then it is hunted by being shot with arrows or guns while in the tree (Darwin et al., 2023, p. 117). It has been stated that the word was taken from the Tupi language, one of the languages of Brazilian natives, and that its oldest use in Turkish is in the *Ḳāmūs al-A’lām* (jaguar - Nişanyan Sözlük, n.d.). It seems that *THG* has been overlooked, despite this being the first text where the word appears.

Opussum (Gürge)

The word gürge used for the opossum in *THG* was likely taken from the word sarigüeia used in the Tupi language (Eduardo De Almeida Navarro, 2007, p. 439). The opossum's size is likened to a rabbit's and its ears to a mouse's. It is also noted that the animal, which carries its young in pouches like saddlebags, also eats poultry at night (Ökte, 1999, p. 109b/455):

“Gürge nam bir hayvan dahi vardır ki cüssede erneb kadardır ve kestane tüylüdür mûları kati mülayim ve hubdur hayvan-ı mezbûrun burnı ince ve uzundur güşleri fare kadardır gicelerde buyûta gelüb tavuk bulursa tutub kanını içeri etini yemez hayvan-ı mezbûrun iki koltuğu altında heybe misâl iki mahzeni vardır beççelerini içine koyub bile götürür ve bir vechile hıfz ider ki şakk itmeyince çıkarmaya kabil değildir.” The animal, also depicted in an illustration in *THG*, is drawn in front of a coop attacking poultry, just as described in the text (Ökte, 1999, p. 110b).

Anteater

The anteater is described without being given any name, with its trunk likened to a hollow reed pen, through which it sucks up ants (Ökte, 1999, p. 63a/269): "and there is a type of animal whose mouth is like a single-piece, round, and hollow pen. It goes to the anthills, inserts its mouth, and by sucking the ants several times, it pulls them in and swallows, and with that, it feeds."

Reptiles

Iguana (Cüvâne)

The word for the iguana, a species of lizard, is used in the form of cüvâne in *THG*, and it is referred to as a four-legged, ugly creature (Ökte, 1999, p. 109b/455): "There is a four-legged and ill-shaped

animal named Cüvâne that resembles a snake; they eat it and say it is very delicious." *THG* is likely the oldest Turkish text in which the word iguana appears. It has been stated that the oldest known text in which this word appears is Ahmed Hamdi's *Lügat-i Ecnebiyye* (iguana - Nişanyan Sözlük, n.d.). However, it seems possible to say that the oldest text in which the word appears, albeit in the form of cüvâne, is *THG*.

In *THG*, examples of reptile species are fewer compared to others. Writing in the succeeding period, İlyas Hanna, in the travel notes he wrote by personally visiting the American continent between 1675-1683 in his *Seyahatnâme*, made various assessments about the animals found on the continent. The author drew attention to the large sea turtles he saw on Tortuga Island, reaching up to two meters in length, and stated that they were hunted for their meat, which was consumed after being salted (İlyas Hanna, 2010, p. 41). İlyas Hanna made a mistake here and said he saw Galápagos tortoises (*Chelonoidis niger*), found on the Galápagos Islands, on Tortuga. İlyas Hanna also described in detail a species of crocodile called the Caiman (*Yacare caiman*) in the city of Guayaquil, Ecuador. According to his account, the crocodile resembles a lion and its length reaches up to 10 meters (İlyas Hanna, 2010, pp. 50-51). İlyas Hanna's statements about Caiman crocodiles, which are on average two-three meters long, are greatly exaggerated.

Marine Mammals

Manatee/Sea Cow

In *THG*, the Manatee is described without its name being mentioned; its body is likened to an inflated waterskin, its head to an ox's, and its feet to an elephant's. It is described as follows (Ökte, 1999, pp. 213-215): “cezire-i mezbûrenin bahrinde bir nevi hayvan vardır ki cüssesi zikk-ı menfûh gibidir ve başı öküz başı gibidir ve sakağı sarkınmışdır ve iki ketifinde iki müdevver ayağı vardır her ayağında fil gibi dört tırnağı vardır gözleri kati sağır ve tüyleri fare gibidir ve püştünde galiz ve dirâz mûları vardır mâdesinin bakar misal memeleri vardır ki beççelerini ka'r-ı deryâda ve sahil-i bahrde emzirir. Ekseriya tûlü yirmi ayak olur bu şekilde ehl-i cezîre hayvân-ı mezbûrun hurdelerini deryada ağla ve büyüklerini sahilde duzağla sayd idüb etini yiyüb yağını alurlar ve derisini edek ve müze iderler. Ta'mı balık gibidir ve yağı çokdur ve derisi kati bekdir ve hayvân-ı mezbûrun damağından bir taş çıkar ki hacir-i mesaneyi tefît ve ihrac ider.”

Whale (Balyâne)

In texts preceding *THG*, the whale appears under different names, and it is known that the words *hût* and *neheng* were used to mean this (Yıldız, 2010, pp. 184-185). It is also seen that the words *bâl* and *falyânos* were used to refer to the whale (Ahmed Vefik Paşa, 1293, p. 2/826). But in this text, it must have been taken from the Italian word *balena*. Pîrî Reîs, who made the oldest illustrated depiction of the fish, touches upon a whale story where a fire is lit on its back, without mentioning it by a special name (Sarıcaoğlu, 2014, p. 63) “Rivayet iderler kim zamân-ı evvelde Sanvulrandan dirler bir papaz yedi deryayı gezmiş derler. Mezbûr bu balığın üzerine uğramış, kuru yer sanıp balık üzerine çıkıp od yakmışlar. Balığın sırtı kızıcak denize dalmış, bunlar sandala koyulmuşlar, gemiye kaçmışlar.” Pîrî Reîs depicted the fish in the Atlantic Ocean but did not associate it with the New World.

The whale is described in *THG* in the context of the Strait of Magellan, and it is said that its bones were used in making boats (Ökte, 1999, p. 65a/277): “Balyâne nam bir nevi mahi olur ki her birinin cüssesi iki hane kadar olur. Gah olur ki azmindan zevrak peyda ederler.” This text may be the oldest Turkish text in which the name whale is used in the form of *balyâne*. Likely because *THG* was not taken into account, the oldest source where the word appears has been cited as the *Mecmûa-yi Fünûn* from 1863 (balina - Nişanyan Sözlük, n.d.).

Birds

Parrots

The animal that Pîrî Reîs mentions almost as a symbol of this region when talking about the New World is the parrot. He even points to the species of parrot (Sarıcaoğlu, 2014, p. 61): “Bu diyâra Antilye vilayeti dirler, günbatısı canıbidür Dört cins tûtî olur imiş, ak, kızıl, yeşil, kara. Halkı tûtî etini yirler ve tâcları cümle tûti yünindendür.”

Like earlier texts, the author of *THG* draws attention to parrots and touches upon their variety of colors and largeness (Ökte, 1999, p. 59b/255): “nevâhi-i mezbûrede her levnden tutiler çokdur ve ekser kazakdır büyük olur. Ol diyarın halkı anlardan çok sayd idüb yirler ve luhumu kati lezizdir dirler.” İlyas Hanna (İlyas Hanna, 2010, p. 52) also mentions colorful parrot species, though without giving extensive information.

Turkey (Galibavus)

The turkey is mentioned in two places in *THG*. In the first mention, it is stated that the turkey was one of the animals Columbus brought from the New World (Ökte, 1999, p. 44a/193): “ve Galibavus nam bir mürğ getürmişdi ki lahmî lahm-ı tavusdan leziz” In another place, the expression *hind tavuğu* (Indian fowl) is used for the turkey, which was likely likened to the peacock due to the resemblance of its tail. While talking about Darién near Colombia, it is mentioned that turkeys are abundant there (Ökte, 1999, p. 59b/255): “fî-diyarına Hind Tavuğu dimekle maruf olan mürğ ol nevahide bisyardır.” It is not explicit in the text whether the author used *galibavus* and *hind tavuğu* to describe the same creature. The debates about the origin of the turkey do not yet seem to have reached a conclusion (Helva & Akşit, 2011). The fact that the *Lehce-i Osmânî* is pointed to as the oldest source where the word is used (hindi - Nişanyan Sözlük, n.d.) shows that *THG* has not been taken into account.

Hummingbirds

The hummingbirds, which attract attention due to being very small, are referred to in *THG* as *hürde usfurcuk* (tiny sparrows), and their specific name is not mentioned. The author explains that the creature is very light and defends itself with a beak like a needle (Ökte, 1999, p. 112a/465): “baş parmak kadar hurde usfurcuklar vardır ki havada tayeran iderken meks zannolunur. Bir defa bir danesini tamam rîşi ile vezn itmîşler iki miskal gelmiş elvanı muhtelifedir ve minkarları süzen gibidir bu cüsse-i hakîre ile kati mukdimdir. vâki olmuşdur ki âşiyânesine kâs idenlerin urub minkârıyla çeşmini helâk itmîşdir. Mürğ-i mezbûr âşiyânesin sâfî penbeden düzüb bir vechile müstahkem ider ki beşer hayrân olur”

Some of the animal illustrations in the text were made based on European texts, and these are more realistic. The bison, bighorn, and armadillo can be seen in this context. The other animals must have been drawn mostly based on verbal description. For example, the drawing of tapirs as horses with trunks like an elephant's is based on this narrative. Likewise, the drawings of the opossum and sloth are also far from reality and reflect the imagination of the painters who relied on the authors' descriptions. It has also been stated that these fanciful drawings lowered the value of the book, especially in the eyes of European researchers, and led them to position the entire text as a fairytale-like book (Goodrich, 1985, p. 688).

Although İlyas Hanna traveled a large part of Central and South America and lived there for about eight years, the information he provides about the continent's natural history is very limited when compared with *THG*. The author's interest was more focused on silver mines and elements related to Christianity, which was just spreading in the New World. Other texts on American history are also mostly texts that narrate the discoveries from a political and military perspective.

Animals Not in the New World but Found in the Old World

The author draws attention to the absence of the horse in the New World and says that since there was no creature to substitute for it, that duty was performed by people. From the expressions he uses when narrating the struggle between Cortés and Montezuma, it is indicated that human power was utilized for transportation there instead of horses (Ökte, 1999, p. 80b/339): “Mutesume iki şahsın üstüne binib önünce altundan düzülmüş asasını götürürlerdi. Nevâhi-i mezbûrede at bulunmadığı sebebdan vilâyet-i mezbûrenin ümera ve küberası âdem üstüne binerlerdi.”

It is stated that the horses Columbus brought to Hispaniola on his voyage in 1493 adapted to many parts of the continent and thus became widespread in the region (Crosby, 2004, pp. 184-185). In *THG*, there is an illustration depicting a mining operation in Potosí. The inclusion of a horse in this depiction (Ökte, 1999, p. 101a), when evaluated with the information above, means that the introduction of the horse to the New World by the discoverers was narrated in *THG* through illustration, if not in writing.

Mythological Creatures in Tārīkh-i Hind-i Gharbī

In *THG*, mythological animals are mentioned, some belonging to the old world and some thought to be in the New World. The information concerning these contains common elements in both the Islamic and Western cultural worlds. The earliest examples of these mythological beings can be found in al-Qazwīnī's work *'Ajā'ib al-Makhlūqāt*, and drawings of them were made in some manuscripts, which have survived to the present day. Dog-headed humans, humanoid creatures with their heads on their torsos, and one-legged human-like creatures can be counted among them (Kazvīnī, 2000, p. 107).

Beings with human bodies and dog heads (Cynocephaly) are mythological creatures that exist in various cultures. Its association with the American continent is first based on an illustration found on the Pîrî Reîs map. Pîrî Reîs uses the following expressions regarding the dog-headed creature dancing with a monkey (Sarıcaoğlu, 2014, p. 61): “Bu diyârın dağlarında bu şekilli canâverler olurmuş.”

Some of the Turkish translations of *'Ajā'ib al-Makhlūqāt* are illustrated, and in these copies, creatures with their heads on their torsos are depicted, and it is stated that they live on islands in China (Turan, 2023, p. 245). There is an illustration of the said mythological creature, also referred to as Blemmyes in Western texts, on Pîrî Reîs's world map. He made the following note about the illustration (Sarıcaoğlu, 2014, p. 62): “Bu cenâverin yedi karış boyu vardır. Gözünün aralığı bir karıştır, amma selîm nefis imiş.”

After Pîrî Reîs, Seydî Ali Reîs also drew attention to the creatures of the New World but continued the mythological narrative (Büke, 2010, p. 104): “amma vuhûşe müşâbihdür diyü zikr olunur ve ol diyarda düval-i pâ-kelb suratlu ve boyunsuz yani başları göğsünde ademler olup ...” Seydî Ali Reîs drew attention to the fact that beings both dog-headed and with their heads on their torsos existed in the New World and that they resembled wild creatures more than humans.

It is known that some explorers who personally went to America continued to narrate tales of mythological creatures even after the writing of *THG*. For example, Sir Walter Raleigh (1553-1618), in his work *The Discovery of Guiana* published in 1595, speaks of cannibalistic societies and the headless Blemmyes (Raleigh, 1893, p. 135). Moreover, on the cover page of the 1599 Latin publication of this work, an illustration of these Blemmyes with their facial features on their chests is included (“The Discovery of Guiana”, 2024).

Fish-Man

Creatures that are half-human, half-fish, with roots in the mythological beings called sirens, are also depicted in *THG*. These creatures, referred to as fish (mâhî), are described as follows (Ökte, 1999, p. 62a/265): “ol bahrde bir nevi mâhî vardır ki gâhî zuhûr ider nısf-ı a'lası insan gibidir ve sakalı vardır

ve kolları insan gibidir lakin müşa'ardır.” There are two depictions of the fish-man in the work (Ökte, 1999, p. 62a-b). In the illustrations, as in the text, the fish-men are drawn as bearded and hairy.

Since the first discoverers of the New World did not think these places were a new continent, they were looking for things that were in their imagination. In Hartog's apt words (Hartog, 2000, p. 67), “In fact, during his first voyage, Columbus constantly saw mermaids, encountered Amazons, and wrote in a letter that he did not see monsters. In short, the New World was not at once considered *new*, but was rather seen as a mixture of the fantastic and known elements. It was not considered *new* at all, because Columbus, a careful reader of Marco Polo, thought he had reached China or Japan.”

The Waq-Waq Tree

The Waq-Waq tree is described by classical Islamic geographers as a tree on an island upon which humans grow. Although *THG* describes this tree without associating it with the New World, the fact that its first illustration in the book is of this must have been effective in the text's recognition and its not being taken seriously. *THG* describes this tree, whose fruits are fragrant women, as follows (Ökte, 1999, p. 18a/93): “Ve cezîre-i mezbûrede bir nevi eşcar-ı azîme vardır ki anın daima barı ve agsanında sabit olan simarı hasna cariyelerdir ki hüsn-i hulk ve lûtf-i ebdanını görenler hayran olur. Ve her birinin sair nisvân gibi sedy (ü) ferci muhakkak ve agsanı şecerde misal-i semer şuûrundan muallakdır. Gah olur ki cümle vak vak sadâsını ederler. Bu sebebdan cezîre-i mezbûreye vakvak derler. Ve her kaçan ki ol cevârîden biri mahall-i aslîsinden kat oluna ancak iki güne karib baki olur. Ba dehu helâk olub hüsn-i tertibi bozulur. Ve mervîdir ki gah olur bazı nâs anlarla mücâmaat ederler. Ve rayiha-i tayyibe ve lezzet-i azîme bulurlar.”

Kâtip Çelebi criticizes *THG* on the matter of this Waq-Waq tree. Based on the fact that such an island had not yet been discovered, he says it is appropriate for now to see the stories as being of the “waqwaq-nâme” (tales of waq-waq) variety. However, by also stating that nature has very unusual (strange) aspects, he cannot help but mention that the existence of the Waq-Waq tree is within the realm of possibility (Katip Çelebi, 2010, p. 232).

Thunderbird (Koguyus Bird)

THG speaks of a mythological bird found in the mythology of the native peoples that emits light (Ökte, 1999, p. 49a/213): “Ve cezire-i mezbûrede Koguyus nam bir tayir vardır ki gicelerde tayeran ider. Tayiri mezbûrun cebhesinde ve iki kanadı altında kevkeb-âsâ münevver iki uzvu vardır ki leyali-i muzlîmede anın nûruyla mesalih görürler zenler anın nûruyla süzenlerine rişterlerini geçürürler ve ehl-i kitab kitaplarına mütâlâa iderler ve kaçan ki tâyir-i mezbûru istimal için sayd itmek isterler ellerine bir yanmış ağacı alub Koguyus deyu nidâ iderler fi'l-hal gelüb ellerine konar ve tâyir-i mezbûrun sakın olduğu hanede zûbâb olmaz cümlesini ekl ider.”

The most obvious quality of the koguyus bird described by *THG* is that the bird had an organ on its head and under its two wings that shone like a star, by which people read books at night and women who were sewing could thread their needles. The description in question resembles the Thunderbird myth in American mythology (Eliade, 2003, p. 74). The fact that historians like Babinger belittled the value of *THG* by defining it as “a famous storybook” (Babinger et al., 2004, p. 23) likely stems from their focus on these mythological narratives.

Discussion

According to the common understanding, the Ottomans remained indifferent to the geographical discoveries and did not show sufficient effort in realizing their importance and following their consequences. However, when the literature on the discoveries is examined, it is seen that Ottoman

bureaucracy and scholars, starting from Pîrî Reîs, actually tried to gather information about the continent and describe it in their books. However, it is not possible to say that these texts were sufficient when compared with the output of their era, nor can it be said that they received the expected interest. It should also be stated that a significant portion of the texts concentrated on political events and did not touch upon subjects of natural history.

The information given in *THG* about the animals of the New World was closer to reality than the information given by previous Ottoman sailors like Pîrî Reîs and Seydî Ali Reîs, and it was pointed out that *THG*'s conveyance of observation-based information played a part in this. When compared with the works of authors like al-Damîrî and al-Qazwînî on animals and their translations into Ottoman Turkish, it seems possible to say that mythological explanations are few in *THG*. However, it has also been argued that the discoveries brought stories about mythological creatures back to fame, and moreover, circulated them with even more exaggeration. It has been stated that particularly detailed narratives and even *testimonies* about mermaids and mermen were put into circulation (Boorstin, 1996, p. 405).

Conclusion

It can be said that, starting from the map of Pîrî Reîs, the Ottomans were interested in the New World and followed news about it. One of the most obvious indicators of their interest in the new continent is the work titled *Tārīkh-i Hind-i Gharbî*, and it is seen that besides the continent's geography, it also discusses the plants, animals, and minerals there. It is also observed that for many years after *THG*, no works were authored that provided more comprehensive information than it did.

The identity of the author of this work, which is the Ottomans' first independent study on the New World, has not been definitively resolved, and although the name of Mehmed Su'ūdî Efendi has been focused on, the ambiguity regarding the author's identity has been seen to persist.

It can be stated that in the 16th century, which can be considered the Ottomans' "age of curiosity," works about other worlds were written to both feed and satisfy the increasing sense of curiosity, and that *THG* holds an important position among them.

It has been assessed that in its first two chapters where it describes classical cosmology, *THG* used Islamic geography texts, primarily the works of Mas'ūdî, whom it chose as its guide, while in the final chapter describing the New World, it relied on texts produced in Europe with the discoveries and that it narrated these texts directly without assimilating them.

It has been determined that *THG* transformed the perception created by Ottoman scholars who, starting from Pîrî Reîs, were interested in the plants and animals of the New World but mostly produced texts describing mythological creatures, and that it contributed to a transformation from imaginary beings towards a realistic world.

THG provided information on mammals in the New World—manatee, tapir, armadillo, llama, sloth, bison, bighorn sheep, opossum, anteater, jaguar; from reptiles, the iguana; and from birds, the turkey, hummingbird, and parrots; and from marine mammals, the manatee and whale—of which, apart from the parrot and whale, the others are found only in the New World.

Depictions of the manatee, tapirs, armadillo, bison, bighorn sheep, jaguar, anteater, sloth, and opossum were made, and since some of these depictions were created based on European texts, more realistic images were obtained.

It has been determined that the text should be evaluated for the fact that the naming of some animals found in the New World but not in the Old World was done for the first time in this text, and that words such as *beyûrî* used for the tapir and *ayotokli* used for the armadillo are the first words transferred from the indigenous languages of America into Ottoman Turkish.

THG did not content itself with the real beings in the New World but also transferred the culture regarding the mythological creatures found there to the Islamic world. Although the fact that it did not

describe dog-headed beings (cynocephaly) and beings with eyes on their torsos (blemmyes) like its predecessors Pîrî Reîs and Seydî Ali Reîs shows that it succeeded in bringing the perception of the New World closer to reality to a certain extent, it is not possible to evaluate the author's mythological narratives about fish-men, Waq-Waq trees, and the light-emitting koguyus bird in this framework. Although the work is, to a certain extent, a continuation of the 'ajā'ib wa-gharā'ib (wonders and oddities) literature, it partially departs from this tradition, especially in the section it constructs based on texts conveyed through observation and experience from the New World.

Suggestions

As *THG* is the oldest independent and voluminous book discussing the discovery, fauna, and flora of the New World, it can be used as a source regarding how the names of animals transported to the Old World after the Columbian Exchange were termed in Turkish at that time.

Figure 1. The Waq-Waq Tree and Women Bearing Fruit (Ökte, 1999, p. 18b)

Figure 2. Manatee and Its Calf (Ökte, 1999, p. 49b)

Figure 3. Two Tapirs in the Forest (Ökte, 1999, p. 59b)

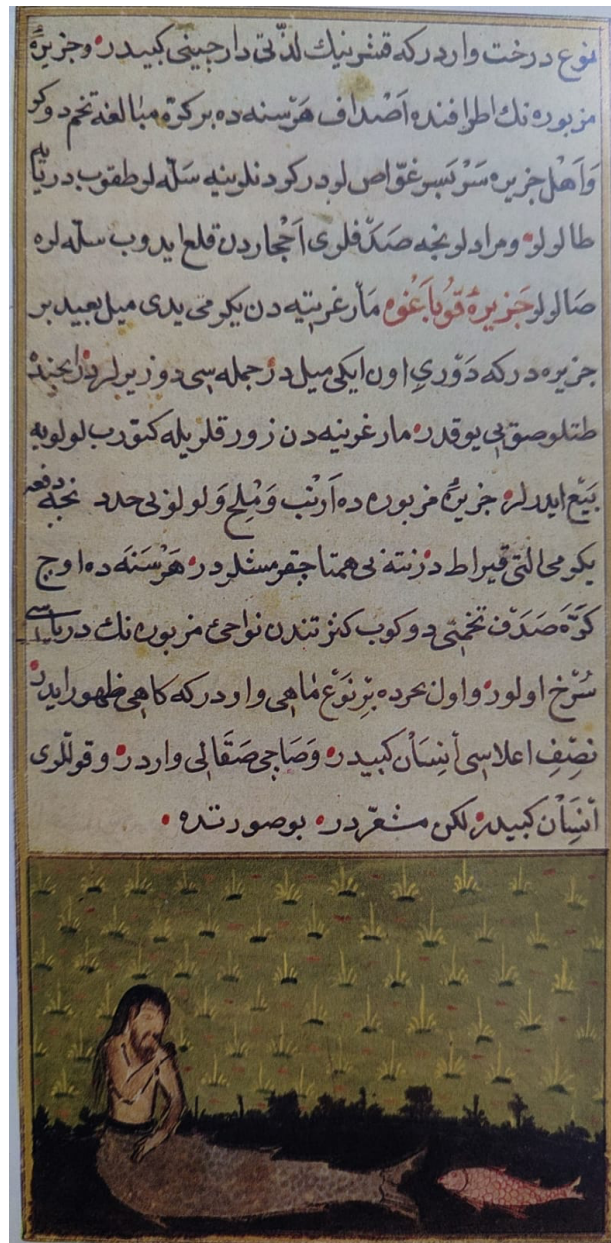

Figure 4. Lone Fish-man (Ökte, 1999, p. 62a)

Figure 5. The Fish-man Hunted by Two Native (Ökte, 1999, p. 62b)

Figure 6. The Armadillo and Two Geese (Ökte, 1999, p. 71a)

Figure 7. Bison, Bighorn Sheep and Two Natives (Ökte, 1999, p. 93b)

Figure 8. The Potosí Mine Operation and the Depiction of the Horse in the New World (Ökte, 1999, p. 101a)

Figure 9. Jaguar, Anteater, Amadillo and Two Natives (Ökte, 1999, p. 109a)

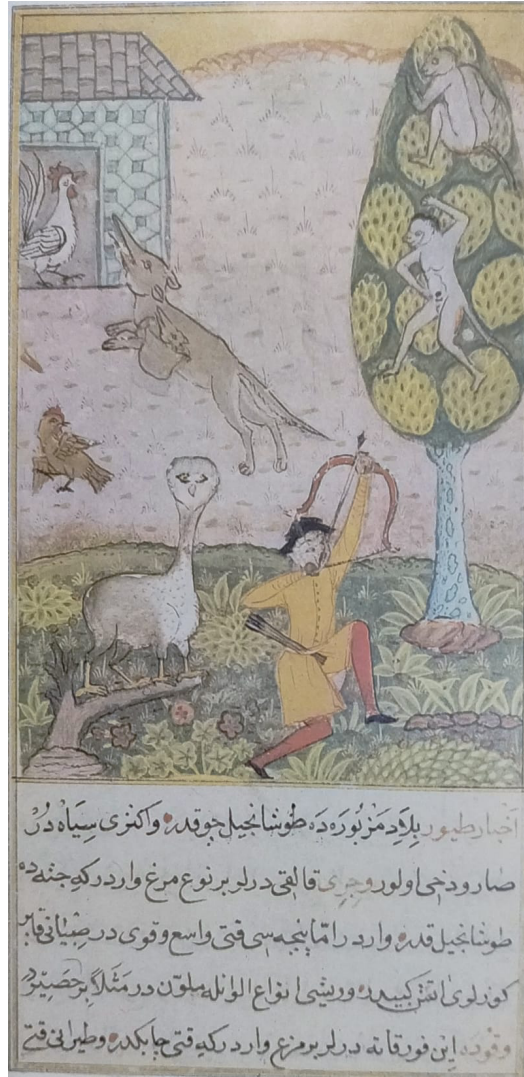

Figure 10. Sloth, Opossum, Rooster, Hen, and a Monkey Hunter (Ökte, 1999, p. 110b)

Declarations and Disclosures

Disclosure Statements

1. Author Contributions: First author: 100%.

2. Conflict of Interest: No potential conflict of interest was reported by the author.

3. Ethics Statement: This is a research article. As it does not involve any human or animal experiments, ethics committee approval was not required. All sources used in the study have been appropriately cited, and the principles of ethical publishing have been fully adhered to. The principles of academic integrity were observed during the preparation of the study. This text has been translated into English with AI assistance and revised by English proofreader.

4. Study Design: The study is a research article.

5. Note: There are no copyrights for the images used in this article. This article is an expanded and revised version of an unpublished paper presented orally at the Ulûm-i Tabîyye Symposium in the Ottoman Empire (December 13, 2024, Istanbul).

TÜRKÇE SÜRÜM

Giriş

Yeni Dünya veya Batı Hint Adaları olarak da adlandırılan Amerika kıtasına Avrupalıların gidip bölgeyi kolonileştirmesi, dünyayı en çok etkileyen olaylar arasında kabul edilir. 12 Müslümanların Yeni Dünya'ya ilişkin bilgilerinin 1492 yılındaki keşfinden önceye dayandığı ve buraya bazı seferler düzenlediğine dair rivayetler bulunmaktadır.¹³ Ancak İslam coğrafya literatürünün geneline bakıldığında en batıda Kanarya Adaları (Hâlidât) ve daha kuzeyde ise Britanya'nın ve biraz da muğlak bir biçimde Tûle (Thule) adasının bilindiği, bunun ötesine dair açık bilgilerin bulunmadığı, Herkül sütunlarının sadece Hristiyan Batı'nın değil, bütün eski dünya halklarının batıdaki sınırı olduğu söylenebilir (Miquel, 2003, s. 17).

Keşiflerin neticesinde ortaya çıkan ekonomik ve askeri sonuçlar, insanların bu keşfe bigâne kalmalarına müsaade etmemiştir. Keşfin öncülerini olan Portekizliler ve İspanyollar, Osmanlı ile Akdeniz ve Hint Okyanusu'nda çeşitli mücadeleler içerisinde olmalarından ötürü birbiri ile etkileşim halindeydi. Dolayısıyla Osmanlıların, sonuçları itibarıyla dünyayı etkileyen bu hadiseye dair bazı metinleri üretmesi söz konusu olmuştur.

Yeni Dünya olarak adlandırılan Amerika'ya dair Osmanlı döneminde yazılmış en eski metin, Pîri Reîs'in (öl. 960/1553) 1513 tarihli haritası ve bunun kenarlarında yer alan açıklamalardır. Bunu müteakip Seydî Ali Reîs (öl. 970/1562) 1554 yılında tamamladığı el-Muhîr adlı Hint denizlerini konu alan eserinde konuya dair kısa bilgiler verir. Tunuslu Hacı Ahmed'in (öl. ?) Coğrafya Risalesi'yle 1559 tarihli kalp biçimli dünya haritası ve Ali Macar Reîs'in (öl. ?) Amerika kıtasını içine alan dünya haritasına da konuya ilgilerinden dolayı değinmek gerekir (Goodrich, 1990, ss. 9-16).¹⁴ Seydî Ali Reîs'in el-Muhîr'i yazmasından 30 yıl kadar sonra ise müstakil olarak Amerika'nın keşfini konu edinen doğu dillerindeki ilk eser sayılan Târîh-i Hindi Garbî (THG) telif edilir. 15 THG'nin kendisinden sonra Yeni Dünya üzerinde güçlü bir ilgi doğurduğunu söylemek zor görünüyor. Zira esere yapılan atıflar yok denecek kadar az olduğu gibi Kâtîp Çelebi (öl. 1067/1657) dışında eserin yankısının gözlemlenebildiği yazarlara da çok az tesadüf edilebilmektedir.

12 Târîh-i Hindi Garbî yazarı (Ökte, 1999, s. 35a/161) bu Yeni Dünya'nın bulunmasının dünyanın şeklini değiştirdiğini söylemektedir: Vaktâ ki ehli garbın eli kutr-ı cedîde erdi, âlem bir surete daha girdi". Bu çalışmada, bundan sonra Târîh-i Hindi Garbî'yi kısaca THG diye anacağız. Amerika kıtası için Târîh-i Hindi Garbî'nin de kullandığı adlandırma olan Yeni Dünya ibaresini kullanacağız.

13 Bu bilgiler ve kıtanın ilk defa Çinliler tarafından bulunduğu iddiası çalışma konusu edilmiştir. Bkz. (Sezgin, 2013). David Arnold'un (Arnold, 1995, ss. 8-9), Kolomb öncesinde Yeni Dünya'ya gidilmiş olmasının keşifler çağında gidilmesi ile aynı olmadığına dair yorumu makul görünüyor. Şöyle diyor: "Gerçekte uzun mesafeli seyahatler ve keşifler yeni değildi. Araplar, Hintliler, Çinliler, Vikingler ve Polinezyalılar, 15. ve 16. yüzyıl Avrupalılarından önce, olağanüstü okyanus seyahatlerini başarmışlardı. Fakat onların bu başarıları unutuldu ve tekrarlanmadı ya da yerel bir önem taşımanın ötesine geçemedi. Keşifler Çağ'ında yeni olan şey, coğrafi araştırmalar sayesinde dünya okyanuslarının tek bir denizcilik sistemine bağlanması ve bu denizlerde sağlanan egemenliğin, Avrupa'nın her meskûn kıtaya etkisinin nihai yayılımına temel oluşturmasıdır.". THG'de de Mes'ûdî'den nakil yapılarak Endülüs'ten okyanusa açılıp ganimetlerle dönen Haşhaş adlı Müslüman bir denizcinin hikâyesi nakledilir (Ökte, 1999, s. 38a/171).

14 Hacı Ahmed haritasının Venedikliler tarafından Osmanlı topraklarında satmak için Türkçe üretilen bir metin olduğu söylenmiştir. Bundan dolayı metnin Osmanlı literatürü içinde değerlendirilmemesi gerektiği iddia edilmiştir (Hagen, 2015, s. 108).

15 Osmanlıların keşiflere dair ilgisine değinen çeşitli metinlere işaret edilebilir (Goodrich, 1985).

Yeni Dünya'ya dair bilgilerin hayli çoğaldığı ve çeşitli vasıtalarla Osmanlı başkentine de ulaştığı 17. yüzyılda ise Kâtip Çelebi'nin konuyu Cihannüma, İrşâdü'l-Hayâra ve çevirisini yaptığı Atlas Minor (Levâmiu'n-Nûr)'da ele aldığı görülmektedir. Aynı yüzyılda Osmanlı tebaası Bağdatlı Keldâni bir papaz olan İlyas Hanna (öl. ?), 1675-1683 yılları arasında Güney Amerika'ya yaptığı seyahati yazıya geçirir (İlyas Hanna, 2010). Bu metin, aynı zamanda Yeni Dünya'ya bizzat giden Osmanlı tebaası bir şahıs tarafından yazılmış ilk eser olarak değerlendirilebilir.

Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi'nin (öl.1095/1684) de Yeni Dünya'nın keşfine ilgi duyduğu görülmektedir. Zira o da Kolomb'un ilk defa II. Beyazıd'a (1481-1512) gelip, ondan keşifler için mali yardım talep ettiğini ancak olumlu cevap alamadığını aktarmaktadır.¹⁶

Ebubekir b. Behram ed-Dımaşkî'nin (öl. 1102/1691) Nusretü'l-İslâm adını da taşıyan Atlas Mayor adlı coğrafyaya dair çeviri eseri 1685 yılında tamamlanmış olup Yeni Dünya ile ilgilenen metinlerden biri olarak gösterilmektedir (Goodrich, 1985, s. 671). Yirmisekiz Mehmed Çelebi (öl. 1144/1731), 1720-1721 yıllarında yaptığı Fransa seyahatinde burada bulunan hayvanat bahçelerini gezmiş ve Fransa'ya taşınan Yeni Dünya canlılarını gözlemleme imkânı bulmuştur (Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, 2017).

İbrahim Müteferrika'nın (öl. 1160/1747) 1730 yılında THG'yi de matbaada basması, bu dönemde Yeni Dünya'ya olan ilginin bir belirtisi olarak değerlendirilebilir.¹⁷ Bartınlı İbrahim Hamdi'nin (öl. ?) Atlas'ını 1750 civarına tarihlemek mümkün olup bu eserde de Yeni Dünya ile ilgili bilgiler bulunduğu ifade edilmektedir (Yurdagül, 2019, s. 26).

Erzurumlu İbrahim Hakkı (öl. 1194/1780) da 1757 yılında tamamladığı Marifetnâme adlı eserinde çok fazla tafsilata girmeden Yeni Dünya'nın keşfini anlatmıştır (Erzurûmî, 1330, ss. 119-120).

Bahs-i evvel Venedik ve Cenevizli Gemicilerin keşf eylediği cezâyir ve sâniyen Kristof Kolomb'un Amerika'ayı bulması beyânındadır başlığını taşıyan ve Hattat Mehmed Raif Efendi (öl. ?) tarafından yazılan nüshası taşbaskı olarak basılan 1857 tarihli bir metinden daha söz etmek gerekir. Eserin sonunda metnin çeşitli seçme metinlerden alınıp Türkçeye çevrildiği ifade edilmektedir (Hattat Mehmed Raif Efendi, 1857, s. 52). Bu iki tercümenin Encümen-i Dâniş faaliyetleri çerçevesinde yapıldığı söylenebilir. Hoca Abdurrahman Efendi (öl. ?), 1865 yılında Brezilya'ya gitmiş, buraya dair anılarını yazdığı Seyahatnâme-i Brezilya adlı risalede anlatmıştır (Abdurrahman Efendi, 1288).

THG'nin 1875 yılında yeniden basılması elbette Osmanlı dünyasında Amerika kıtasına ilişkin belli düzeyde bir merakın devam ettiği biçiminde yorumlanabilir. Daha sonra İngiliz tarihçi William Roberts'ın (1721-1793) telif ettiği The History of America adlı eser, Abdulgaffar Enis Efendi (öl. ?) tarafından kısmen çevrilmiş ve 1880 yılında yayınlanmıştır (Roberts, 1297).

Osmanlı şûrayı devlet azasından Andre E. Kopassis/Kopasi/Copassi Efendi'nin (1856-1912) Amerika'nın keşfiyle ilgilendiği görülmektedir. Onun tarafından yazılan ve 1893-1894 yıllarında basılan eserlerden biri Târîh-i Keşf ve Fethi Amerika adını taşımaktadır. İki cilt olan eserin İtalyanca ve Fransızca metinlerden çevrildiği ifade edilmektedir (Kopassis, 1310, s. 1/12-13). Kopasi ayrıca Kolomb'un arkadaşlarından birine nispet edilen bir hatırayı da yayımlamıştır (Copassi, 1897).

Bu çalışma Osmanlı'da Yeni Dünya (Amerika kıtası) çalışmalarına öncesi ve sonrası ile bir değini yapma amacını taşımaktadır. Yoksa yukarıda sayılan çalışmaların dışında birçok metinde Yeni Dünya ile ilgili malumat bulunacağı izahtan varestedir. Yukarıda zikredilen eserler içerisinde THG'nin

16 Evliya Çelebi'nin anlatımına göre II. Beyazıd: "Bize Mekke, Medine ve bu dünya adasının fethi lazımdır, öyle derya aşırı uzak mesafelere bizim gitmemiz lazım değildir." diyerek Kolomb'un isteğini geri çevirmiştir (Evliya Çelebi, 2011, s. 10/2, 587-589).

17 İbrahim Müteferrika, eserin baskısına yazdığı girişteki ifadeleri Yeni Dünya'ya dair merak ve ilginin devam ettiğini göstermektedir (Gerçek, 1939, ss. 67-68).

ayrıcalıklı bir konumda olduğu söylenebilir. Çünkü THG Yeni Dünya'nın keşfini ele alan en eski müstakil çalışma olduğu gibi kıtanın doğa tarihine de özellikle eğilmesi açısından önem taşımaktadır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı Târîh-i Hindi Garbî adını taşıyan ve 1583 yılında telif edilen eserin Osmanlı doğa tarihi literatürüne sunduğu katkıyı ortaya koymaktır. Genelde hayâtü'l-hayevân ve acâibu'l-mahlûkat adlandırmalarıyla telif edilen Osmanlı doğa tarihi çalışmalarının bir devamı olan THG'nin daha önce bilinmeyen Amerika kıtasına özgü hayvanlarını tanıtmış olması büyük önem taşımaktadır. Bundan ötürü THG'nin Amerika kıtasında bulunan hangi canlıları ve nasıl ele aldığı inceleme konusu edilmiştir.

Yöntem

Târîh-i Hindi Garbî adlı eserin tıpkı basımı ve farklı transkripsiyonlarını karşılaştırarak, kendinden önce konuya dair yazılmış Pîrî Reîs'in haritası ve Seydî Ali Reîs'in el-Muhît gibi eserlerindeki bilgilerle mukayese ederek THG'nin Osmanlı doğa tarihi çalışmalarındaki yeri ortaya konmaya çalışıldı. Ayrıca THG'nin verdiği bilgiler, kendinden sonra yapılan çalışmalarla mukayese edilerek Kâtip Çelebi gibi yazarlar üzerindeki etkisine değinilmiştir.

Bulgular

THG Yeni Dünya'da yaşayan hayvanları Osmanlı dünyasına tanıtan ilk müstakil eser olması hasebiyle yerli dillere ait bazı hayvan isimlerini doğrudan Osmanlı Türkçesine aktarmıştır. Bunlar arasında tapir için kullandığı beyûrî, armadillo için ayotokli, keseli sıçan için gürge, iguana için cüvâne kelimeleri sayılabilir.

THG'de Balınayı anlatmak için kullanılan balyâne kelimesi kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesinde balınayı ifade etmek için bu adın kullanıldığı en eski metin THG olabilir. Ayrıca hindi için ilk önce kullanılan galipavus ve daha sonra hint tavuğu ifadeleri de o dönemde henüz hindi adının yaygınlaşmadığını göstermektedir.

Târîh-i Hindi Garbî, kendisinden sonraki dönemde yeterince dikkate alınmamış başka eserlere çok az kaynaklık etmiştir. Osmanlı matbaasında ilk basılan eserlerden biri olmasına rağmen eserin göz ardı edildiği düşünülmektedir.

Târîh-i Hindi Garbî ve Yazarı

Eserin adı farklı yazmalarda değişik adlarla anılmaktadır. Yazmalarda daha çok Târih-i Hindi Garbî ve Hadîs-i Nev adları yaygın olmakla birlikte Kitâb-ı İklimi Cedîd, Târîh-i Yeni Dünya ve Kutr-i Nev gibi adlarla da anılmıştır. İbrahim Müteferrika tarafından basılan ilk eserlerden biri olan kitabın bu baskıdaki serlevhası Târîhu'l-Hindi'l-Garbî el-Müsemma bi Hadîs-i Nev şeklindedir (Goodrich, 1985, ss. 667-691). Kitabın sistematığına göre üç baba ayrıldığı ve klasik kozmoloji ve coğrafya bilgilerinin aktarıldığı ilk iki babın eserin yaklaşık üçte birlik kısmına tekabül ettiği, eserin ana kısmının ise üçüncü bab olan Yeni Dünya'nın keşfini anlatan kısım olduğu söylenebilir.

THG'nin kim tarafından yazıldığı meselesi, Kâtip Çelebi'den beri kitap üzerinde kalem oynatanları meşgul etmiş ve nihai bir neticeye de ulaşamamıştır. Yazar adı olarak Muhammed b. Yusuf

el-Herevî, Emîr Hasan es-Suûdî (Türkey, 1999, s. 33) ve hatta Kâtip Çelebi'nin adları kaynaklarda geçmektedir (Toderini, 2018, s. 284). Târîh-i Hindi Garbî'yi tanıtan Kâtip Çelebi'nin eser hakkında verdiği bilgilerden yazarı tanımadığı anlaşılmaktadır: “Târîh-i Hindi Garbî: Atlasta Amerika ve lisân-ı halkda Yeni Dünya dedikleri memalik tarihidir. Ol kutrun zuhuru ve acâib-i umuru beyânında bir muhtasar kitaptır. Murûcu'z-Zeheb ve Harîde ve Şerh-i Tezkire'den ilhâkatla bazı frengi evraktan tercüme ve dokuz yüz doksan hudûdunda Sultan Murâd Han nâmına telif olunmuştur. Kutr-ı mezbûr ahbârına sâir kütübde taarruz olunmamağla kitâbı mezbûr atlas tercümesi ilhâkâtıyla mezkûrdur.” Bu ifadeler, açıkça Kâtip Çelebi'nin de THG'nin yazarını bilmediğini onu anonim bir eser olarak gördüğünü ifade etmektedir. Kâtip Çelebi'nin Cihannümâ'nın kendi el yazısı ile olan nüshasında THG'nin yazarı olarak Seydi Ali Reîs'in adını yazdığı ve sonra da bunun üzerine çizdiği de ifade edilmiştir (Adıvar, 1970, s. 85; Katib Çelebi, 1145, s. 12).

Selim Nüzhet Gerçek, Cevat İzgi ve Baki Tezcan THG'nin yazarının Mehmed Suûdî (ö. 999/1591) olduğu noktasında birleşmektedirler (Gerçek, 1939, s. 66; İzgi, 2019, s. 617; Tezcan, 2012, s. 1). Ancak yakın tarihli bir başka çalışma ise yazar adı vermeden eserin Koca Sinan Paşa'nın bir adamı tarafından telif edildiğini öne sürmektedir (Casale, 2023, s. 301). THG'yi İngilizceye çeviren Goodrich, Mehmed Suûdî'nin eserin müstensihi olabileceğini savunmakta; eserin o dönem yıkılan rasathanede çalışan ve adının bilinmesini istenmeyen bir kişi tarafından yazılmış olma ihtimaline de değinmektedir (Goodrich, 1990, ss. 19-20).

Târîh-i Hindi Garbî'nin Yazma ve Baskıları

THG'nin farklı kütüphanelerde çok sayıda yazması olup bunların bazıları resimlidir. İbrahim Müteferrika tarafından matbaada dördüncü; resimli olarak ise ilk eser olarak 1730 yılında basılmıştır (Ö. Öztürk, 2012, ss. 68-69). 1730 yılında Müteferrika matbaasında basılan nüshanın bazı görselleri çıkarılarak 1875 yılında tekrar basıldığı bilinmektedir (Goodrich, 1990, s. 2). Eserde bulunan resimler muhtemelen bir tartışma doğurmuştu. Toderini basılı nüshalardaki resimlerin de çoğunun tahrip edildiğini söylemektedir (Toderini, 2018, s. 287). 18 THG'nin Revan Köşkü nüshasının (Revan Köşkü, nr. 1488) tıpkı basımını Kültür Bakanlığı 1987 yılında yapmış ve baskıya Süheyla Artemel tarafından İngilizce bir giriş ve indeks eklenmiştir (Süheyla Artemel, 1987). Bundan birkaç yıl sonra eser üzerine en kapsamlı çalışmaları yapan Thomas D. Goodrich'in geniş bir giriş ve notlar ilavesiyle yaptığı İngilizce çevirisi yayımlanmıştır (Goodrich, 1990). Bu çeviriden yaklaşık on yıl sonra Tarih Araştırmaları Vakfı bünyesinde THG'nin Latin harfli transkripsiyonu, günümüz Türkçesi ve İngilizce çevirisini içeren baskısı Ertuğrul Zekai Ökte danışmanlığındaki bir heyet tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu baskı ayrıca 1987 baskısındaki tıpkıbasımı da içermekte ve orijinal metinle karşılaştırmalı okuma imkânı vermektedir (Ökte, 1999). Son olarak eserin üzerinde çeşitli notlar olan bir yazma nüshasının transkripsiyonlu metni yazmanın tıpkıbasımı ile 2019 yılında yayımlanmıştır (Suûdî, 2019).

Târîh-i Hindi Garbî'nin Yazılma Amaçları

THG'nin yazılışının birden çok amacı olduğunu söylemek mümkündür. Bu amaçları; Yeni Dünya'yı tanıtmak, buraya duyulan merak duygusunu beslemek ve keşfinde Osmanlı'nın da pay sahibi olması için okurları teşvik etmek, Osmanlıların Hind Okyanusu'nda daha aktif olabilmesi için Süveyş Kanalı'nın kazılmasını sağlamak ve III. Murad'ın kitap merakını tatmin etmek¹⁹ şeklinde sayabiliriz. Bize göre bu amaçlardan ilki eserin mihverini oluşturmaktadır. Zira yazar “Vaktâ ki ehli garbın eli kutr-ı cedîde erdi, âlem bir surete daha girdi” (Ökte, 1999, s. 35a/161) derken Amerika kıtasının keşfinin dünya tarihini kökünden değiştirdiğinin farkındadır. Yazar kendi döneminde Yeni Dünya'nın keşfine dair bilgilerin yayıldığını ama oraya Osmanlı topraklarından henüz ne kimsenin gittiğini ne de orası

18 Yazmalar başkanlığının sitesinde THG'nin çeşitli matbu ve yazmalarının dijital resimlerini incelediğimizde biz de resimlerin karalandığını müşahade ettik.

19 III. Murad'ın özellikle resimli kitaplara ilgi duyduğu ve kendine has bir kütüphane oluşturduğu bilinmektedir (U. Öztürk, 2022, s. 96).

hakkında bilgi verdiğini söyler (Ökte, 1999, ss. 3a-3b/33-35). Yazarın dikkat çektiği hususlardan biri de eski kitapların, onun ifadesiyle zübürü evvelîn ve kütübü akdemîn'in Yeni Dünya hakkında bilgi vermemesidir (Ökte, 1999, s. 3b/35). Oysa Osmanlının bu çağlarında insanlar, ihtiyaç duydukları bütün bilgileri eski kitaplarda bulabileceklerine dair güçlü bir inanca sahipti (Grafton, 2004, s. 16). Yazarın ilk iki babda klasik İslam coğrafyacılarını sık sık tenkit etmiş olması, kadim coğrafya metinlerinin otoritelerinin belli oranda sarsıldığı biçiminde de okunabilir.²⁰

Eserin yazarı (Ökte, 1999, s. 12b/71) Yeni Dünya'yı ve onun coğrafi konumunu tanıtmak istediğini açık bir biçimde ifade etmektedir: "(...) vaz'ı kitabdan ve tertib-i fasl-u babdan maksud-ı asli olan Dünyâ-yı cedîd ne kutrda bedîd olub ruuktan kangı tarik ile tevassul ve bihardan kangı bahrire tevessül müyesserdir malum ve mefhum ola."

Giancarlo Casale'ye göre THG, Koca Sinan Paşa ve çevresindeki ekibin Süveyş Kanalı'nı kazdırmak ve böylece Hind Okyanusu'nda daha etkin olmak gibi siyasi amaçlarla yazdırılmıştır (Casale, 2023, ss. 301-305). Bu iddiaya katılmayan Hagen ise eserin yapısı üzerinden hareket ederek onun acâib ve garâib türü içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini söyleyerek jeopolitik amaçlarla yazılmış bir eser olmayacağına hükmetmektedir (Hagen, 2015, ss. 117-118). Ayrıca Yeni Dünya'dan gelen altın ve gümüşün Osmanlı ekonomisine zarar vermesinden ötürü, yazarın bu altın ve gümüşün kaynağını anlatmak için eseri telif etmiş olabileceği de öne sürülmüştür (Kırmacı, 2015, s. 192).

THG birçok noktada Yeni Dünya'nın Osmanlılar tarafından fethedilmesi gerektiğine dair inancını açıkça dile getirmektedir: "Cenâbı hazreti perverdigardan imitvarız ki min ba'd ol diyar-ı menfaat-asar dilârân-ı İslam-ı âli tebâr elinde feth olup şeâyiri islâmîye ile dola ve sâyir memalik-i Osmâniyeye mülhak ola." Ayrıca buna Sicilya ve Endülüs topraklarının da Osmanlı topraklarına katılmasını istediğini de ilave etmek gerekir (Ökte, 1999, ss. 50b-51a/219-221, 41b-42b/183-187, 21b-22a/107-109).

16. yüzyılı birçok açıdan Osmanlının merak çağı olarak değerlendirmek mümkün görünüyor. Bir taraftan gökleri gözlemlemek için yapılan Takiyuddîn Rasathânesi, bir taraftan da yeni coğrafyaların keşfine ve bilinmesine duyulan merakın yükselişi bu çerçevede değerlendirilebilir. Bu merakın ürünleri arasında Ali Ekber'in Çin seyahatnamesinin Türkçe çevirisi ve İbrahim et-Tokadî'nin, Hindistan'a yaptığı seyahatini anlattığı Acâibnâme-i Hindistan (Ak, 2004, s. 166) anılabilir.

Târîh-i Hindi Garbî'nin Kaynakları

THG'nin kendinden önce Yeni Dünya hakkında yazılan eserlerden haberdar olduğuna dair açık bir veri bulunmamaktadır. Yazar ne Pîrî Reîs'e ve onun haritasına ne de Seydî Ali Reis'in el-Muhîd adlı kitabına işaret etmektedir. Üç bölümden oluşan metnin ilk iki bölümünde klasik İslam coğrafya ve doğa tarihi eserlerine müracaat etmektedir. Bu anlamda onun kendisinin öncüsü ve yolunu takip ettiği kişi olarak zikrettiği Mesûdî, anılmalıdır. Zira THG'de Mesûdî'nin günümüze ulaşan iki eseri olan et-Tenbih ve'l-işrâf ve Murûcu'z-zehab'ın her ikisine de açık atıflar bulunmaktadır.²¹

THG'nin yazarının adı bir nüshada şöyle yer almaktadır: "sâlik-i râh-i Mesûdî, emir Mehmed bin Hasan es-Suûdî" (Adıvar, 1970, s. 85). Yazarın bu tanımlamasının önemli olduğu ve Mesûdî yolu (râh-ı Mesûdî) olarak ifade edilen kavramın bilinçli bir tercih olduğu söylenebilir. Ayrıca onun Mesûdî'den bahsederken İmâm-ı Mesûdî (Ökte, 1999, s. 24b/119)²² ifadesini kullanması ona gösterdiği hürmetin mezhep imamı ve önde gelen alimlerine gösterilen hürmete benzediğini söylemek mümkündür. Mesûdî yolu olarak (râh-ı Mesûdî) tanımlanan bu izleğin doğa tarihi ve tarihi birlikte ele

²⁰ Çeşitli örnekler için bkz. (Ökte, 1999, ss. 18b-20b/95-103).

²¹ Örnek olarak şuralara bakılabilir (Ökte, 1999, s. 6a/45 12a/69 13b/75, 22b/11).

²² THG'de İmâm diye anılan bir diğer kişi de Fahreddin er-Râzî olup o da doğa bilimine olan ilgisi ile meşhurdur (Ökte, 1999, s. 32b/151).

alan bir bakış açısı olduğu iddia edilebilir. Zira Mesûdî, günümüze ulaşan her iki eserinde de (Mürûcu’z-Zeheb, et-Tenbîh ve’l-İşrâf) tarihi, doğa tarihi ile beraber ele almıştır.

Bu çizginin izleğinde Mesûdî, İbn Haldûn, THG yazarı ve Kâtip Çelebi gibi bazı alimlerin yol yürüdüğü söylenebilir. Bu yolun belirgin unsurlarından biri doğanın bir öğretmen olarak kabul edilmesidir. Yine aynı esas üzerine doğa bilimi ve diğer bilimlerin birbirinden ayır edilmemesi, yabancı toplumlara ait kültür ve tarihlere duyulan merak ve ilgi sayılabilir. Ayrıca Nasîrüddîn-i Tûsî, Nisâbü’rî, Sirâceddin İbnü’l-Verdî, Şerîf el-İdrîsî, İstahrî, Süyûtî, Kadızâde-i Rûmî ve Zekerîyyâ b. Muhammed el-Kazvînî de THG’nin kaynakları arasında sayılmıştır (İzgi, 2003, s. 28/526-527). Eserin Amerika’nın keşfini anlatan üçüncü babının kaynakları da doğal olarak Avrupa dillerindeki metinlerdir. Goodrich’e göre Târîh-i Hindi Garbî, çoğunlukla İtalyanca metinlerden oluşturulmuş olup bu İtalyanca metinler de Latince ve İspanyolca’dan İtalyanca’ya çevrilmiş metinlerdir. Söz konusu kaynaklar üzerine ayrıntılı bir çalışma yapan Goodrich, bunların başlıca dört eser olduğunu tespit etmiştir. Bu eserler; Francisco López de Gómara’ya ait olan Historia General de las Indias, Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés tarafından telif edilen Historia General y Natural de las Indias, Pietro Martire d’Anghiera’nın De Orbe Novo ve Agustín de Zárate’nin yazdığı Historia del Descubrimiento y Conquista del Perú şeklinde sıralanabilir. (Goodrich, 1990, ss. 32-33).

Eserin Yeni Dünya’nın yerli halklarından bahsederken kullandığı dil, kıtaya dair bilgilerin hazmedilmeden tercüme edilerek, olduğu gibi aktarıldığını düşündürmektedir. Çünkü kıta yerlilerini ele alan pasajlar tamamen konkistadörlerin bakış açısından yazılmış olup yerlileri aşağılayan bir üsluptadır. Söz gelimi Aztek kralı Montezuma’dan bahseden bir metin onu şeytani bir varlık olarak tasvir etmektedir (Ökte, 1999, s. 75a/317): “Pes Kolola’da vaki olan kıssa Mûtesûme’ye vasıl olucak katî muzdarip olup dalâl-i kadîmi üzre esnâma müracaat eyledi. Ve Şeytan-ı laîn âdet-i kadîmesi üzre sanemlerin içinden cevap verdi ki...”

Târîh-i Hindi Garbî’de Hayvanlar

THG’nin yazılma amaçlarını sayarken yukarıda zikredilen maddelerden biri, “Yeni Dünya’yı tanıtmak, buraya duyulan merak duygusunu beslemek ve keşfinde Osmanlı’nın da pay sahibi olması için okurları teşvik etmek” şeklindeydi. Eserin yazarının yeni kıta hayvanlarını ayrıntılı bir biçimde anlatmasının altında yatan önemli saiklerden birinin de bu olduğu söylenebilir. Yazar Yeni Dünya’nın Osmanlı tarafından fethini umduğunu belirtirken kullandığı “Cenâbî hazreti perverdigardan imitvarız ki min ba’d ol diyar-ı menfaat-asar dilârân-ı İslâm-ı âli tebâr elinde feth olup şeâyiri islâmiye ile dola ve sâyir memalik-i Osmâniyeye mülhak ola” (Ökte, 1999, ss. 50b-51a/219-221) ifadeleri buna işaret eder. Zira yeni kıtayı “diyar-ı menfaat-asar” diye tanımlayarak kıtanın her açıdan Müslümanlar için yarar sağlayacak değerli ürünleri barındırdığını ve hatta bunları cömertçe oraya hakim olanlara sattığını söylemektedir. Dolayısıyla yazarın kıtanın madenlerine yaptığı vurgu ile burada yaşayan hayvanlara yaptığı vurgu temelde aynı amaca matuftur denebilir.

THG yazarı Kolomb’un ilk seferinden döndükten sonra yanında getirdiği şeylerden bahsederken özellikle hayvanlarla bitkilere dikkat çeker ve krala hediye olarak bunların sunulduğunu söyler. Buradan onun Yeni Dünya algısının temelinde yeni dünyanın egzotik canlılarının da olduğu anlaşılmaktadır. Onun Kolomb’un sefer dönüşü getirdiği canlıları anlatırken kullandığı aşağıdaki ifadeleri bu manaya işaret etmek üzere kullanılmış olmalıdır (Ökte, 1999, s. 44a/193): “Otuz aded tutiler getürmişdi ki bazi serapa sürh ve bazı zer u safi ve bazi otuz aded elvan-ı muhtelif ile münakkaş ve mülevven idi ve nice aded hurde ernebler ki gûş ve zenebleri fare misal ve renkleri sincabi idi ve Galibavus nam bir mürğ getürmişdi ki lahmi lahm-ı tavusdan leziz ve usûl-i nebatdan bir asl getürmişdi ki sükker gibi hulv-i leziz idi ve bahar kısmından bir nâ-malum nesne getürmişdi ki tamı tarçînîye karib idi” Bu anlatım metnin yazarının yeni dünyanın özellikle egzotik bitki ve hayvanlarına kulak kesildiğini göstermektedir.

Yeni Dünya hayvanlarını anlatan en eski yazarlar olan Pîrî Reîs ve Seydî Ali Reîs daha çok mitolojik bir dünyadan bahsetmişlerdir. THG’nin içinde de her ne kadar balık adamlar, vak vak ağaçları

olsa da metnin büyük oranda doğadan kopuk olmadığını ve gerçekçi bir tabiatla olduğunu söyleyebiliriz. Hatta Pîrî Reîs ve Seydî Ali Reîs ile başlayan Osmanlının Yeni Dünya'ya dair bilgi dünyasını mitolojiden gerçeğe doğru dönüştürücü bir rol üstlendiği de söylenebilir.

THG yazarının Amerika kıtasında bulunan hayvanlara özel bir ilgi duyduğu açıktır. Yazar hayvanların bir kısmının resimlerine de eserinde yer vermiştir. Yazar eserin çeşitli yerlerinde Yeni Dünya hayvanlarını anlatmasına rağmen ayrıca eserin sonunda ahhâr-ı devâb ve ahhâr-ı tuyûr diye birer başlık açarak konuya hususen de değinir (Ökte, 1999, ss. 108a-112a/449-465). Aynı bir başlık altında hayvanların anlatılmasını eserin sistematüğinde bir kusur olarak da değerlendirmek mümkündür. Çünkü daha önce anlatılan tapir ve armadillo yeniden anlatılır ve önceki bilgilerle bir ilişki kurulmaz. Ahhâr-devab başlığından önceki bölümlerde hayvanların anlatımı söz konusu coğrafyanın anlatımı ile koşut olarak yapılmış, mesela Uraba ve Darien (Panama ve Kolombiya) anlatılırken burada yaşayan tapirler de anlatılmıştır (Ökte, 1999, s. 59b/255). Eserde ayrıntılı anlatılan memeliler şunlardır: Manati, tapir, armadillo, lama, tembel hayvan, bizon, bighorn koyunu, keseli sıçan, karınca yiyen, jaguar. Sürüngenlerden iguanaya dair bilgi verilmiş, kuşlardan ise hindi, sinek kuşu ve papağanlar zikredilmiştir. Deniz memelilerinden manati ve balinanın da yazarın dikkatini çektiği görülmektedir. Bu canlıların bir kısmı resimlenerek de anlatılmaya çalışılmıştır. Resimlerin ilk defa kim tarafından çizildiği bilinmemektedir. Çeşitli nüshalarda bulunan resimlerin birbirinden belli oranda farklılık gösterdiği de görülmektedir. Gerçek ve mitolojik canlılar da dahil olmak üzere 12 resimde birçok farklı hayvan tasvir edilmiştir. Resimler şöyle sıralanabilir (Ökte, 1999, ss. 18b, 49b, 59b, 62a, 62b, 68b, 71a, 93b, 101a, 109a, 110b, 113a.):

1. Vakvak ağacı
2. Manati ve yavrusu
3. Tapirler
4. Yalnız balık adam
5. İki yerlinin avladığı balık adam
6. Çeşitli kuşlar, Borneo Adası
7. Armadillo ve kazlar
8. Bizon bighorn ve iki yerli
9. Potosi'de maden işletmesi ve at
10. Jaguar, karınca yiyen ve armadillo
11. Tembel hayvan, keseli sıçan, maymunlar ve kümeste tavuklar
12. İki kuş türü.

1 ve 6 numaralı resimler Yeni Dünya ile ilişkili olarak anlatılmamış Hind ve Çin denizleri bağlamında ve Güney Asya'dan bahsedilirken zikredilmiştir.

THG'nin anlatılan hayvanlar büyük oranda neotropik bölge olarak adlandırılan Meksika ve güneyinde yer alan Amerika canlılarıdır. Bu zoocoğrafik bölge, dünyanın başka zoocoğrafik

bölgelerinden, canlı türleri ve özellikleri bakımından önemli derecede farklılıklar gösterir. Bölge faunası kendine özgü birçok grubu barındırır (Demirsoy, 1996, s. 126).

Tapir (Beyûri)

Bilimsel adı *Tapirus bairdii* olan Orta Amerika tapiri Amerika kıtasında da yaşayan tapirlerdendir. THG’de anlatılan hayvanlardan olup fil gibi hortumu olan bir hayvana benzetilmiştir (Ökte, 1999, s. 255): “nevâhi-i mezbûrede mevcûd olan ineklerin kurûnu yokdur ve burunları hortumu fil gibi dırâzdir ve şekl u endâmda ester gibidir. Hayvan-ı mezbûr sâbıkâ mezkûr olan eşcâr içinde bu vechile tasvir itmişler.” Metnin başka bir yerinde de yine tapirden adıyla bahsedilir (Ökte, 1999, s. 108b/451): “Beyûrî nâm bir hayvan vardır ki cüssede ester-i made kadardır levni kestane gibidir. Ademi ve kelbi helâk ider seri ve pâyçesi kati lezîzdir. Ammâ yirmi dört saat tabh olunmayınca bışmez.” Yazarın tapirin kestane renkli olduğunu söylemesine rağmen bu renkte resmedilmemiş olması eserde geçen bilgilerin İtalyanca kaynaklardan alındığında yeterince özümsemiş olmadığına işaret ettiği söylenebilir.

Armadillo (Ayotokli)

Amerika kıtasının endemik canlılarından olan armadillo THG’de ayotokli şeklinde geçer. Bu kelime Azteklerin de kullandığı Nahuatl dilinde olup (Karttunen, 1983, s. 17) armadillo hayvanını ifade etmek için kullanılmaktadır (Ökte, 1999, s. 299): “Ayotokli nam bir nevi hayvan vardır ki cüssede sinnevr kadardır ve kellesi ve minkarı ördek gibidir ve pâları ganem misal iki çataldır ve mûları kirpi gibi tizdir, tepesinde kemükden bir takyesi vardır ki güçları takyeden hâricdir ve zahrında yine kemikden bir cübbesi vardır ki gâh cem idüb gah feth ider ve zenebi hirre misâl dırâzdir.” Armadillo, birinde ayotokli adıyla diğerinde ise arutati şeklinde olmak üzere THG’de iki farklı şekilde geçer (Ökte, 1999, s. 108b/451): “Arutati nam bir hayvan dahîvardır ki şeklen bir semerlü ata benzer çarpâdır zenebi mar misal lahm-ı sâfidir ve bedenini levni bozdur ve püştünde hulkîbir semer vardır ki pâları ve zenebi ânın altından çıkmışdır. Cüssede kelb kadardır. Kuvveti azdır kimesneye zararı yokdur. Ayağıyla hendaklar kazub içinde yatur hayvan-ı mezbûrun lahmı ovlak etinden lezîzdir.” Yazarın armadillo ile ilgili bilgileri özümsemediği bunları farklı farklı yerlerde naklettiği görülmektedir.

Ayotekli kelimesi, THG’nin her iki transkripsiyonunda da ivtekli şeklinde yazılmıştır (Ökte, 1999, s. 299; Suûdî, 2019, s. 211). Kelime, (ایوتکلی) şeklinde yazılmış olup kelimenin doğru okunuşu Azteklerin kullandığı Nahuatl dilindeki okunuşuna en yakın biçimde ayotokli olmalıdır. Bu kelime belki de Osmanlı Türkçesine yazılı olarak aktarılmış en eski Nahuatl dilindeki kelimedir.

Lama

Amerika kıtasında lama ve alpakadan başka yük ve insan taşıma vazifesi icra etmeye kabil evcilleştirilmiş başka bir hayvan bilinmemektedir (Hanılçe, 2022, s. 114). THG’de lama ismi zikredilmeden deveye benzetilerek anlatılır. Diego Almagro’nun (öl. 1528) Cuzco seferinden bahsederken bu hayvanların çetin koşullarda yük taşımak için kullanıldıklarına işaret edilir. Metin, onları Yeni Dünya’nın koyunları (ağnam) olarak adlandırır ama deveye de benzetir (Ertuğrul Zekai Ökte, 1999, s. 98b/411): “meğerki nevâhi-i mezbûrenin ağnâmı cüssede şütür misal olub barkeşliğe tahammül ederdi ve gah olur ki üstüne süvar olub nice mil mesafe sefer ederlerdi ve katî bek sürseler li’âbını saçardı ve muhkem bed râyiha peyda ederdi ve zebûn olub düşdükden sonra her kez durmazdı ve bilcümle evsâf ve evzâ şütüre karîb olub hemîn senâmı yok ve gerdüni i’vicâdan salim idi.”

İlyas Hanna’nın en ayrıntılı anlattığı hayvan, adını vermemiş olsa da lamadır. Lamaların yük ve eşya taşımak için kullanıldığını ne var ki hayvanların bu işe çok da elverişli olmayıp kısa sürede yorulduklarına ve zorlandıklarında ise sinirlenip sahiplerine tükürdüklerine değinir. İlyas Hanna, vikunya hakkında ise daha geniş bilgi verir. Küçük olanına vikuna büyük olanına guanano dendiğini, ceylana benzediklerini tüylerinin ipek gibi yumuşak olduğunu ve derisinden yerlilerin şapka yaptığını anlatır (İlyas Hanna, 2010, s. 67,75).

Yirmisekiz Mehmed Çelebi (Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, 2017, s. 86), Fransa'ya yaptığı seyahatte buradaki hayvanat bahçesinde daha önce görmediği ve Yeni Dünya'dan getirilmiş bir hayvanı ayrıntılı olarak tasvir eder: "Yeni Dünya'dan gelmiş bir nice hayvan gördük ki, tırnakları geyik gibi ve gövdeleri sığır kadar var. Yünleri koyuna benzer. Gerdanları at gerdanı gibi yüksek, kulakları ve duruşu at gibi, lakin başı ve ağzı, burnu, gözleri geyik gibi idi." Çelebi'nin adını zikretmediği bu hayvan muhtemelen lama olmalıdır. Onun anlatımı THG'den habersiz olduğu izlenimini vermektedir. Zira lama bu metinde çok ayrıntılı anlatılmış ve deve ve koyuna benzetilmişti. Bu durum Goodrich'in "izole metinler" tanımlamasının ne kadar yerinde bir tanımlama olduğunu göstermektedir. Ona göre Osmanlı'da Amerika kıtasına dair yazılan metinler birbirini besleyerek veya eleştirerek ilerleyen metinler olmayıp çoğu birbirinden kopuk ve habersiz üretilmiş metinlerdir (Goodrich, 1985, s. 671). Osmanlı'da ilk matbaanın kuruluşuna ön ayak olan kişilerden biri de Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin oğlu Said dir (Afyoncu, 2003, ss. 524-526). O, babasına Paris gezisinde eşlik etmiş, döndükten sonra da İbrahim Müteferrika ile kurduğu matbaada THG'yi de basmıştır. Ancak babasının Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin yazdığı metinde yazarın THG'den haberdar olduğunu gösteren bir bilgiye rastlanmamaktadır. 1583 yazılan THG'nin yaklaşık iki yüzyıl sonra 1730 yılında Müteferrika Matbaası'nda basılması, belki de Paris seyahatinin Yirmisekiz Çelebi ailesini doğa tarihi noktasında etkilemesi ile mümkün olmuştur. THG'nin matbaada resimli olarak basılan ilk kitap olmasını da bu bağlamda okumak mümkün görünmektedir.

Tembel Hayvan (Kabûluliceru)

THG'de resimlenen ve çok ayrıntılı anlatılan bir hayvan da tembel hayvandır. Tembel hayvan hakkında metinde şu ifadeler yer verilir (Ertuğrul Zekai Ökte, 1999, ss. 109b-110a/455-457): "Kabûluliceru nam bir hayvân dahi vardır ki tulu iki şibrdir ve arzı dahi ol kadardır ve kati mülehham ve semindir, çar-pâdır ayakları katı incedir, bedenini gücle tahammül ider. Ol sebebdan hareketde kati zahmet çeker bir günde tahminen yüz kadem yer ancak yürür ve her ayağında bâz gibi pençeleri vardır ve hayvan-ı mezbûrun gerdanı dırazdır ve evveli ve ahiri gilzatda beraberdir ve kati müstakimdir güya ki bir bal mumudur ve kellesi müdevverdir gerdeniyle kellesi sûretâ bir takıyelu hece taşıdır ,yüzü başının içinde kazılmış gibidir ve gözleri müdevverdir ve küçükdür. Başını ve gerdenini bir karar tutmayub her zaman ra'se üzredir levni bozdur zenebi yokdur, avazı katı latif ve garibdir. Gecelerde eşcâra çıkub dürlü dürlü sadalar peydâ ider ki bilmeyenler biaynihi kânun sadâsı zann ider ve gah nerm ve gah tiz âvâze gösterir ki güş idenler hayran olur benzer ki usûl-i mûsiki andan ahzetmişlerdir ve gündüz oldıkda kat'a haber virmez ve savt ve sadâ nedir bilmez gözlerinin nevrî azdır ol sebebdan gündüzlerde hareket etmez tutub haneye getirürler her ne kadar ki döğerler mu'tâdından zaid hareket itmez. Eğer bir dıraht bulursa çıkar. Bulmazsa bir mürtefi mahalle çıkar ve ağzını rüzgâra karşı feth ider. Kankı yel esdiğini andan bilürler. Ta'am ekl etdiği görülmüş değildir benzer ki ancak hava ile teayyüş ider." Hayvanın İspanyolca adı olan pericoligero kelimesi Türkçe selikaya uyarlanarak kabûluliceru şeklinde yazılmış olmalıdır.

Bizon

Amerikan bufalosunu diye de adlandırılan bizonun adını anmayan yazar, onu sığır (bakar) türü içerisinde değerlendirmiş ve sırtında hörgücü bulunduğunu ve bu hörgücün balık pulu gibi olduğunu söylemiştir (Ökte, 1999, ss. 92b-93a/387-389): "Bakarları cesamette mahud olan bakar kadardır. Amma karnları küçükdür ve zahrında senâmı şütr gibi senâmı vardır ve semek misalinde fûlûsu vardır. Sadrında ve dizinden aşağı muları çokdur birer şibr vardır ve feres misal cebininde saçı ve tis gibi lihyesi vardır. Ve boğazı altında dahi muları kati çokdur. Kotas gibi salınur. Zenebi kati tavıldır ve ucu şerrâbe gibidir. Kati bek seğirdir ve kurûnı ile ademi helâk ider. Mukabeleden nazar olunsâ şire benzer. Ve yanından manzûr olsa şütr gibidir. Üstüne herkez at varmaz havf ider. Kavm-i mezbûrun me'kel ve melbesi ol bakardandır. Gayrı mal ve menalları yokdur hanelerini anların cülûdiyla örterler. Ve sırm ile şedd iderler ve ızâmından süzen ve çuvalduz iderler. Ve a'sabından ve mûlâlarından rişteler iderler ve kurûnından kadehler düzerler ve tersinden ateş iderler."

Yazar, Yeni Dünya halkları için bizonun yaşamsal önemine dikkat çekmekte ev yapımından ısınmaya kadar çoğu gündelik ihtiyaçlarını bu hayvanların derileri, boynuzu ve hatta tersiyle giderdiklerini söylemektedir. Onun ifadelerinden hayvanın evcilleştirilemediği ve yabani olarak avlandığı da anlaşılmaktadır. Eski Dünya’da sığırın evcilleştirilip Yeni Dünya’da bunun başılamamış olması iki dünya arasındaki önemli farklardan sayılmıştır (Watson, 2023, s. 285).

Amerika Yaban Koyunu

Bighorn koyunu diye bilinen koyun anlatılırken uysallığına vurgu yapılmış olup ayrıca resmi olan hayvanlardandır (Ökte, 1999, s. 93a/389) :“Nahiye-i mezbûrede feres kadar bir nevi hayvan olur ki beşemi kati hûb ve mûlayim olur. Ve kurûnı kati azîm olur. Ekseriyya ikisi bir kantar çeker nahiye-i mezbûrede hayvân-ı mesfûre ganem derler.”

Jaguar (Tigeri)

Jaguar (Panthera Onca) THG’de resimlenmiş hayvanlardan olup aslan ve kaplana benzetilerek anlatılır (Ökte, 1999, ss. 108a-b/449-451): Tigeri nam bir sebu’ mikdâm vardır ki kellesi şîr kellesi gibidir ve dendânları dıraz ve tîzdır ve levni kaplana şebihdir beş şibr tulü ve üç şibr arzı vardır ve katı hışm-nâk ve tünd-revdir. Amma her kez taarruz etmeyenlere zarar itmez Hindîleri çok helak ider. Anlar dahî fırsat buldukda katl idüb yerler.” Yazar, jaguarın yerlileri öldürdüğünü bazen de onların jaguarı avladığını söyler. Ancak onu nasıl avladıklarının ayrıntısını anlatmaz. Fakat jaguarın çizildiği resimde panterin peşinde küçük bir köpek ve ağaca tırmanan jaguara ok atan bir yerli bulunmaktadır. Bu çizimde görsel olarak ifade edilen olayın THG’den sonra Amrika ile ilgili metinlerde de rastlanmaktadır. Buna göre jaguar avı şöyle anlatılmıştır: Jaguar, köpekler marifetiyle bir ağaca tırmanmaya zorlanır ve ardından ağaçta iken ok veya silahlarla vurularak avlanır (Darwin vd., 2023, s. 117). Kelimenin Brezilya yerlilerinin dillerinden olan Tupi dilinden alındığı ve en eski Türkçe kullanımın Kâmûsu’l-A‘lam’da olduğu dile getirilmiştir (jaguar - Nişanyan Sözlük, t.y.). Bu kelime ilk geçtiği metin olmasına rağmen THG’nin dikkate alınmadığı görülmektedir.

Keseli Sıçan (Gürge)

Keseli sıçan için THG’de kullanılan gürge kelimesi, muhtemelen Tupi dilinde kullanılan sarigüeia kelimesinden alınmış olmalıdır (Eduardo De Almeida Navarro, 2007, s. 439). Keseli sıçanın boyu tavşana, kulakları ise fareye benzetilir. Yavrularını heybe gibi keselerinde taşıyan hayvanın ayrıca kümes hayvanlarını da geceleri yediğine dikkat çekilir (Ökte, 1999, s. 109b/455):

“Gürge nam bir hayvan dahi vardır ki cüssede erneb kadardır ve kestane tüylüdür mûları kati mûlayim ve hubdur hayvan-ı mezbûrun burnı ince ve uzundur güşleri fare kadardır gicelerde buyûta gelüb tavuk bulursa tutub kanını içir etini yemez hayvan-ı mezbûrun iki koltuğu altında heybe misâl iki mahzeni vardır beççelerini içine koyub bile götürür ve bir vechile hıfz ider ki şakk itmeyince çıkarmaya kabil değildir.”

THG’de resmi de çizilen hayvan metinde anlatıldığı gibi bir kümesin önünde kümes hayvanlarına saldırırken çizilmiştir (Ökte, 1999, s. 110b).

Karınca Yiyen

İçi boş bir kemiş kaleme benzetilen hortumuyla karıncaları soğuran karınca yiyen herhangi bir ad vermeden anlatılmıştır (Ökte, 1999, s. 63a/269): “ve bir nevi hayvan vardır ki ağzı kalem misal yek-pâre müdevver ve mücevvedir. Mürçelerin sürahına varıp ağzını sokar ve bir nice defa mürçeleri sormagla çeküb yudar ve anınla tegazzi ider.”

Sürüngenler

İguana (Cüvâne)

Bir kertenkele türü olan iguana kelimesi, THG’de cüvâne biçiminde kullanılmış olup dört ayaklı çirkin bir yaratık olarak anılmıştır (Ökte, 1999, s. 109b/455): “Cüvâne nam çar-pâ ve bed şekl bir hayvan vardır ki mare şebihdir ekl iderler ve kati lezîzdir derler.” İguana kelimesinin geçtiği en eski Türkçe metin, muhtemelen THG olmalıdır. Bu kelimenin geçtiği tespit edilen en eski metnin Ahmed Hamdi’nin Lügat-i Ecnebiyye’si olduğu ifade edilmiştir (iguana - Nişanyan Sözlük, t.y.). Ne var ki cüvâne şeklinde de olsa kelimenin geçtiği en eski metnin THG olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

THG’de sürüngen türlerinden örnekler diğerlerine göre daha azdır. Takip eden dönemde yazan İlyas Hanna, Seyahatnâmesi’nde 1675-1683 yılları arasında Amerika kıtasına bizzat giderek yazdığı seyahat notlarında kıtada bulunan hayvanlara dair çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur. Yazar, Tortuga Adası’nda gördüğü iri deniz kaplumbağalarının 2 metreye varan boylarına dikkat çekmiş, eti için avlandığını ve etinin tuzlanarak tüketildiğini ifade etmiştir (İlyas Hanna, 2010, s. 41). İlyas Hanna burada hata yapmış ve Galapagos Adaları’nda bulunan Galapagos kaplumbağalarını (Chelonoidis niger) Tortuga’da gördüğünü söylemiştir. İlyas Hanna ayrıca Ekvador’un Guayaquil şehrinde Kayman (Yacare caiman) denilen bir timsah türünü de ayrıntılı olarak betimlemiştir. Onun anlatımına göre timsah aslana benzemekte, uzunluğu 10 metreye kadar çıkmaktadır (İlyas Hanna, 2010, ss. 50-51). Ortalama 2-3 metre uzunluğunda olan Kayman timsahları ile ilgili İlyas Hanna’nın ifadeleri fazlasıyla abartılıdır.

Deniz Memelileri

Manati/Deniz İneği

THG’de Manati adı anılmadan gövdesi şişirilmiş tuluma, başı öküze ayakları ise fil ayağına benzetilir. Şöyle anlatılmıştır (Ökte, 1999, ss. 213-215): “cezire-i mezbûrenin bahrinde bir nevi hayvan vardır ki cüssesi zikk-ı menfûh gibidir ve başı öküz başı gibidir ve sakağı sarkınmışdır ve iki ketifinde iki müdevver ayağı vardır her ayağında fil gibi dört tırnağı vardır gözleri kati sağır ve tüyleri fare gibidir ve püştünde galiz ve dirâz mûları vardır mâdesinin bakar misal memeleri vardır ki beççelerini ka’r-ı deryâda ve sahil-i bahrde emzirir. Ekseriya tûlü yirmi ayak olur bu şekilde ehl-i cezire hayvân-ı mezbûrun hurdelerini deryada ağla ve büyüklerini sahilde duzağla sayd idüb etini yiyüb yağını alurlar ve derisini edek ve müze iderler. Ta’mı balık gibidir ve yağı çokdur ve derisi kati bekdır ve hayvân-ı mezbûrun damağından bir taş çıkar ki hacet-i mesaneyi tefîit ve ihrac ider.”

Balina (Balyâne)

Balina THG’den önceki metinlerde farklı adlarla yer almakta olup hût ve neheng kelimelerinin bu anlama gelecek şekilde kullanıldığı bilinmektedir (Yıldız, 2010, ss. 184-185). Ayrıca bâl ve falyânos kelimelerinin de balınayı ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir (Ahmed Vefik Paşa, 1293, s. 2/826). Ama bu metinde İtalyanca balena kelimesinden alınmış olmalıdır. Balığın en eski resimli tasvirini yapan Pîrî Reîs onu özel bir adla anmadan üzerinde ateş yakılan bir balina hikayesine değinir (Sarıcaoğlu, 2014, s. 63): “Rivayet iderler kim zamân-ı evvelde Sanvulrandan dirler bir papaz yedi deryayı gezmiş derler. Mezbûr bu balığın üzerine uğramış, kuru yer sanıp balık üzerine çıkıp od yakmışlar. Balığın sırtı kızıcak denize dalmış, bunlar sandala koyulmuşlar, gemiye kaçmışlar.” Pîrî Reîs balığı Atlas Okyanusu’nda tasvir etmiş ama Yeni Dünya ile ilişkilendirmemiştir.

Balina THG’de Macellan boğazı bağlamında anlatılır ve kemiklerinin kayık yapımında kullanıldığını söylenir (Ökte, 1999, s. 65a/277): “Balyâne nam bir nevi mahi olur ki her birinin cüssesi iki hane kadar olur. Gah olur ki azmından zevrak peyda ederler.” Metin, balyâne biçiminde balina adının

kullanıldığı en eski Türkçe metin olabilir. THG dikkate alınmadığından olsa gerek kelimenin geçtiği en eski kaynak olarak 1863 tarihli Mecmûa-yı Fünûn gösterilmiştir (balina - Nişanyan Sözlük, t.y.).

Kuşlar

Papağanlar

Pîrî Reîs'in Yeni Dünya'dan bahsederken neredeyse bu bölgenin sembolü olarak andığı hayvan papağandır. Hatta o papağanın türlerine de işaret eder (Sarıcaoğlu, 2014, s. 61): “Bu diyâra Antilye vilayeti dirler, günbatısı canibidür Dört cins tûtî olur imiş, ak, kızıl, yeşil, kara. Halkı tûtî etini yirler ve tâcları cümle tûtî yünindendir.”

THG yazarı kendinden önceki metinler gibi papağanlara dikkat çeker ve bunların renk çeşitliliğine ve iriliğine değinir (Ökte, 1999, s. 59b/255): “nevâhi-i mezbûrede her levnden tutiler çokdur ve ekser kazakdır büyük olur. Ol diyarın halkı anlardan çok sayd idüb yirler ve luhumu kati lezizdir dirler.”

İlyas Hanna da (İlyas Hanna, 2010, s. 52) geniş bilgi vermemekle birlikte renkli papağan türlerinden bahseder.

Hindi (Galibavus)

THG'de iki yerde hindiden bahsedilir. İlk bahsedilen yerde Kolomb'un Yeni Dünya'dan getirdiği hayvanlardan birinin de hindi olduğu ifade edilir (Ökte, 1999, s. 44a/193): “ve Galibavus nam bir mürğ getürmişdi ki lahmî lahm-ı tavusdan leziz” Muhtemelen kuyruğunun benzemesi dolayısıyla tavus kuşuna benzetilen hindi hakkında başka bir yerde ise hind tavuğu ifadesi kullanılır. Kolombiya civarındaki Darien'den bahsedilirken de burada hindinin bol miktarda olduğuna değinilir (Ökte, 1999, s. 59b/255): “fi-diyarına Hind Tavuğu dimekle maruf olan mürğ ol nevahide bisyardır” Yazarın galipavus ile hind tavuğunu aynı canlıyı tanımlamak için mi kullandığı metinde sarıh değildir. Hindinin kökeni hakkındaki tartışmalar ise henüz bir açıklık kazanmış gibi görünmemektedir (Helva & Akşit, 2011). Kelimenin kullanıldığı en eski kaynak olarak Lehce-i Osmânî'ye işaret edilmesi (hindi - Nişanyan Sözlük, t.y.) THG'nin dikkate alınmadığını göstermektedir.

Sinek Kuşları

Çok küçük olmasından dolayı dikkat çeken sinek kuşları THG'de hürde usfucuk (küçük serçecik) diye anılır ve özel adı söylenmez. Yazar canlının çok hafif olduğunu iğne gibi gagasıyla kendini savunduğunu anlatır (Ökte, 1999, s. 112a/465): “baş parmak kadar hurde usfucuklar vardır ki havada tayeran iderken meks zannolunur. Bir defa bir danesini tamam rîşi ile vezn itmîşler iki miskal gelmiş elvanı muhtelifedir ve minkarları süzen gibidir bu cüsse-i hakîre ile kati mukdimdir. vâki olmuşdur ki aşiyânesine kasd idenlerin urub minkârıyla çeşmini helâk itmîşdir. Mürğ-i mezbûr âşiyânesin sâfi penbenden düzüb bir vechile müstahkem ider ki beşer hayrân olur”

Metinde yer alan hayvan resimlerinden bir kısmı Avrupalı metinlere dayanılarak yapılmış olup bunlar daha gerçekçidir. Bizon, bighorn ve armadillo bu çerçevede görülebilir. Diğer hayvanlar ise çoğunlukla anlatıma dayalı olarak çizilmiş olmalıdır. Örneğin tapirlerin fil hortumu gibi hortumu olan atlar gibi çizilmiş olması bu anlatıya dayanmaktadır. Keza keseli sıçan ve tembel hayvan çizimleri de gerçeklikten çok uzak olup yazarların anlatımına dayanan nakkaşların hayal dünyasını yansıtmaktadır. Bu hayali çizimlerin kitabın değerini özellikle Avrupalı araştırmacılar nezdinde düşürdüğü ve bütün metni masalımsı bir kitap olarak konumlandırmalarına yol açtığı da ifade edilmiştir (Goodrich, 1985, s. 688).

İlyas Hanna'nın Orta ve Güney Amerika'nın büyük bir bölümünü gezmiş ve sekiz yıl kadar burada yaşamış olmasına rağmen kıtanın doğa tarihine dair verdiği malumat THG ile mukayese edildiğinde çok sınırlıdır. Yazarın ilgisi daha çok gümüş madenleri ve Yeni Dünya'da henüz yayılmakta olan Hristiyanlıkla ilgili ögelere yoğunlaşmıştır. Amerika tarihine dair diğer metinler de daha çok keşifleri siyasi ve askeri açıdan anlatan metinlerdir.

Yeni Dünya'da Olmayıp Eski Dünya'da Bulunan Hayvanlar

Yazar, Yeni Dünya'da atın olmadığına dikkat çeker ve onun yerine ikame edilecek bir canlının bulunmadığı için o vazifeyi insanların icra ettiğini söyler. Cortes ve Montezuma arasındaki mücadeleyi anlatırken kullandığı ifadelerden orada taşıma için at yerine insan gücünden istifade edildiği belirtilir (Ökte, 1999, s. 80b/339): “Mutesume iki şahsın üstüne binib önünce altundan düzülmüş asasını götürürlerdi. Nevâhi-i mezbûrede at bulunmadığı sebebdan vilâyet-i mezbûrenin ümera ve küberası âdem üstüne binerlerdi”

Kolomb'un 1493 yılındaki seferinde Hispanyola'ya götürdüğü atların kıtanın birçok yerine uyum sağlaması ile bölgede yaygınlaştığı belirtilmiştir (Crosby, 2004, ss. 184-185). THG'de Potosi'de bulunan maden işletmesini anlatan bir resim yer almaktadır. Bu tasvirinde atın da yer alması (Ökte, 1999, s. 101a) yukarıdaki bilgi ile değerlendirildiğinde atın Yeni Dünya'ya kâşifler tarafından götürüldüğünü yazıyla olmasa da THG'de resimle anlatılmış olmaktadır.

Târih-i Hindi Garbî'de Mitolojik Canlılar

THG'de bazıları eski dünyaya ait bazıları ise Yeni Dünya'da olduğu düşünülen mitolojik hayvanlardan söz edilmiştir. Bunlarla ilgili bilgilerin hem İslam hem de Batı kültür dünyasında müşterek unsurlar olduğunu ifade etmek gerekir. En eski örneklerini Kazvî'nin Acâibu'l-Mahlûkât adlı eserinde bulabildiğimiz bu mitolojik varlıkların kimi yazmalarda çizimleri de yapılmış ve bunlar günümüze ulaşmıştır. Köpek başlı insanlar, kafası gövdesinde insanımsı canlılar, tek ayaklı insan benzeri yaratıklar bunlar arasında sayılabilir (Kazvî, 2000, s. 107).

Köpekbaşı insan bedenli varlıklar (Cynocephaly/sinosefali) çeşitli kültürlerde var olan bir mitolojik canlıdır. Bunun Amerika kıtası ile ilişkilendirilmesi ise ilk olarak Pîrî Reis haritasında bulunan bir resme dayanır. Bir maymunla birlikte dans eden köpekbaşı yaratıkla ilgili Pîrî Reis şu ifadeleri kullanır (Sarıcaoğlu, 2014, s. 61): Bu diyârın dağlarında bu şekilli canâverler olurmuş.”

Acâibu'l-Mahlûkât'ın Türkçe tercümelerinin bazıları resimli olup bu nüshalarda kafası gövdesinde olan canlılar resmedilmiş ve bunların Çin'deki adalarda yaşadığı belirtilmiştir (Turan, 2023, s. 245). Blemmye diye Batılı metinlerde de geçen söz konusu mitolojik canlının, Pîrî Reis'in dünya haritasında bir resmi bulunmaktadır. O, resimle ilgili şöyle bir not düşmüştür (Sarıcaoğlu, 2014, s. 62): Bu cenâverin yedi karış boyu vardır. Gözünün aralığı bir karıştır, amma selim nefis imiş.”

Pîrî Reis'ten sonra Seydî Ali Reis'in de Yeni Dünya canlılarına dikkat çekmiş ama mitolojik anlatımı devam ettirmiştir (Büke, 2010, s. 104): “amma vuhûşe müşâbihdür diyü zikr olunur ve ol diyârda düval-i pâ-kelb suratlu ve boyunsuz yani başları göğsünde ademler olup ...” Seydî Ali Reis, hem köpek başlı hem de başları gövdesinde olan varlıkların Yeni Dünya'da olduğuna ve bunların insandan çok vahşi yaratıklara benzediğine dikkat çekmiştir.

Mitolojik canlılara dair anlatıları bizzat Amerika'ya giden bazı kâşiflerin, THG'nin yazımından sonra bile anlatmaya devam ettiği bilinmektedir. Örnek olarak Sir Walter Raleigh (1553-1618), 1595 yılında yayımlanan The Discovery of Guiana adlı eserinde insan eti yiyen canavar toplumlardan (cannibal) ve başları olmayan blemmye'lerden söz eder (Raleigh, 1893, s. 135). Dahası bu eserin 1599

tarihli latince yayımının kapak sayfasında bu baş uzuvları göğsünde olan blemmye'lerin bir çizimine yer verilir ("The Discovery of Guiana", 2024).

Balık Adam

Köklere siren denilen mitolojik deniz kızlarına dayanan yarı insan yarı balık canlılar, THG'de de resmedilir. Balık (mâhî) diye anılan bu canlılar şöyle anlatılır (Ökte, 1999, s. 62a/265): "ol bahrde bir nevi mâhî vardır ki gâhî zuhûr ider nısf-ı a'lası insan gibidir ve sakalı vardır ve kolları insan gibidir lakin müşa'ardır." Eserde iki adet balık adam tasviri bulunmaktadır (Ökte, 1999, s. 62a-b). Balık adamlar resimlerde de metinde olduğu gibi sakallı ve kıllı olarak çizilmiştir.

Yeni Dünya'nın ilk keşifleri de bu yerlerin yeni bir kıta olduğunu düşünmedikleri için oralarda hayal dünyalarında olan şeyleri arıyorlardı. Hartog'un yerinde ifadeleri ile (Hartog, 2000, s. 67) "aslında ilk yolculuğu sırasında Kolomb sürekli deniz kızları gördü, Amazonlarla karşılaştı ve bir mektubunda canavarlar görmediğini yazdı. Kısaca Yeni Dünya bir anda "yeni" olarak değerlendirilmedi, daha çok fantastik ile bilinen öğelerin bir karışımı olarak görüldü. Hiç mi hiç "yeni" sayılmadı, çünkü Marco Polo'nun dikkatli okuyucusu Kolomb Çin'e ya da Japonya'ya ulaştığını düşünüyordu."

Vakvak Ağacı

Vakvak ağacı, klasik islam coğrafyacıları tarafından bir adada üzerinde insan yetişen bir ağaç biçiminde anlatılmıştır. THG bu ağacı her ne kadar Yeni Dünya ile ilişkilendirmeden anlatmış olsa da kitaptaki ilk resminin bu olması metnin tanınırlığında ve ciddiye alınmamasında etkin olmuş olmalıdır. THG meyvesi hoş kokan kadınlar olan bu ağacı şöyle anlatır (Ökte, 1999, s. 18a/93): "Ve cezîre-i mezbûrede bir nevi eşcar-ı azîme vardır ki anın daima barı ve agsanında sabit olan simarı hasna cariyelerdir ki hüsn-i hulk ve lütf-i ebdanını görenler hayran olur. Ve her birinin sair nisvân gibi sedy (ü) ferici muhakkak ve agsanı şecerde misal-i semer şûûrundan muallakdır. Gah olur ki cümle vak vak sadâsını ederler. Bu sebebdan cezîre-i mezbûreye vakvak derler. Ve her kaçan ki ol cevâriden biri mahall-i aslîsinden kat oluna ancak iki güne karib baki olur. Ba dehu helâk olub hüsn-i tertibi bozulur. Ve mervîdir ki gah olur bazı nâs anlarla mücâmaat ederler. Ve rayiha-i tayyibe ve lezzet-i azîme bulurlar."

Kâtip Çelebi, bu vak vak ağacı konusunda THG'yi eleştirir. Böyle bir adanın henüz keşfedilmemiş olmasına dayanarak hikayelerin şimdilik vakvaknâme hikayesi kabilinden görülmesinin uygun olduğunu söyler. Ancak doğanın çok alışılmadık (garaib) yönlerinin olduğunu da ifade ederek vakvak ağacının var olmasının ihtimal dahilinde olduğunu da belirtmeden edemez (Katip Çelebi, 2010, s. 232).

Thunderbird (Koguyus Kuşu)

THG yerli halkların mitolojisinde bulunan ışık saçan mitolojik bir kuştan söz edilmektedir (Ökte, 1999, s. 49a/213): "Ve cezire-i mezbûrede Koguyus nam bir tayir vardır ki gicelerde tayeran ider. Tayiri mezbûrun cebhesinde ve iki kanadı altında kevkeb-âsâ münevver iki uzvu vardır ki leyalî-i muzlîmede anın nûruyla mesalih görürler zenler anın nûruyla süzenlerine riştelerini geçürürler ve ehl-i kitab kitablarına mütâlâa iderler ve kaçan ki tâyir-i mezbûru istimal için sayd itmek isterler ellerine bir yanmış ağacı alub Koguyus deyu nidâ iderler fı'l-hal gelüb ellerine konar ve tâyir-i mezbûrun sakın olduğu hanede zûbâb olmaz cümlesini ekl ider."

THG'nin betimlediği koguyus kuşunun en bariz niteliği kuşun kafası ve iki kanadı altında yıldız gibi ışık saçan organı varmış ki bununla insanlar geceleri kitap okur, dikiş diken kadınlar iğnelerine ipliklerini geçirirmiş. Söz konusu betimleme Amerika mitolojisindeki Thunderbird (gök gürültüsü kuşu) mitine benzemektedir (Eliade, 2003, s. 74). Babinger gibi tarihçilerin THG'yi "ünlü bir kıssa kitabı"

olarak tanımlayıp değerini küçümsemesi (Babinger vd., 2004, s. 23) muhtemelen bu mitolojik anlatılara yoğunlaşmalarından kaynaklanmaktadır.

Tartışma

Yaygın anlayışa göre Osmanlılar, coğrafi keşiflere ilgisiz kalmış, önemini fark etme ve sonuçlarını takip etme noktasında yeterli çabayı göstermemiştir. Oysa keşfe dair literatür takip edildiğinde aslında Osmanlı bürokrasisi ve bilginlerinin daha Pîrî Reîs'ten başlayarak kıtaya dair malumat toplamaya ve bunları kitaplarında anlatmaya çalıştığı görülmektedir. Ne var ki kendi dönemi ile kıyaslandığında bu metinlerin yeterli olduğunu söylemek mümkün olmadığı gibi beklenen ilgiyi gördüğü de söylenemez. Ayrıca metinlerin önemli bir kısmının siyasi olaylar üzerine yoğunlaştığı ve doğa tarihi konularına değinmediği de ifade edilmelidir.

THG'de Yeni Dünya hayvanları hakkında verilen bilgilerin Pîrî Reis ve Seydî Ali Reis gibi önceki Osmanlı denizcileri tarafından verilen bilgilerden gerçeğe daha yakın olduğu ifade edilmiş, THG'nin gözleme dayalı bilgileri aktarmasının bunda payı olduğuna dikkat çekilmişti. Demîrî ve Kazvînî gibi yazarların hayvanları konu edinen eserleri ve bunların Osmanlı Türkçesine yapılmış tercümleri ile karşılaştırıldığında THG'de mitolojik açıklamaların az olduğunu söylemek mümkün görünüyor. Ancak keşiflerin mitolojik canlılara dair hikayeleri yeniden şöhrete kavuşturduğu dahası bunları daha da abartarak dolaşıma soktuğu da iddia edilmiştir. Özellikle deniz kızı ve deniz erkeklerine dair çok ayrıntılı anlatımların ve hatta tanıklıkların dolaşıma sokulduğu ifade edilmiştir (Boorstin, 1996, s. 405).

Sonuç

Pîrî Reîs'in haritasından başlayarak Osmanlıların Yeni Dünya'ya ilgi duydukları ve ona dair haberleri takip ettikleri, söylenebilir. Onların yeni kıtaya dair ilgilerinin en bariz göstergelerinden birisi de Târîh-i Hindi Garbî adlı eser olup kıtanın coğrafyasından başka buradaki bitkiler, hayvanlar ve madenlerden bahsettiği görülmektedir. THG'den sonra uzun yıllar onun verdiği bilgilerden daha kapsamlı bilgi veren eserlerin telif edilmediği de görülmektedir.

Osmanlı'nın Yeni Dünya ile ilgili ilk müstakil çalışması olan bu eserin müellifinin kimliği kesin olarak çözüme kavuşturulamamış ve Mehmed Suûdî Efendi adı üzerinde durulmuş olsa da yazarın kimliğine dair müphemliğin sürdüğü görülmüştür.

Osmanlı'nın merak çağı olarak değerlendirilebileceği 16. yüzyılda artan merak duygusunu hem beslemek hem de tatmin etmek üzere başka dünyalara dair eserlerin yazıldığı THG'nin de bunlar içerisinde önemli bir konuma sahip olduğu ifade edilebilir.

THG klasik kozmolojiyi anlattığı ilk iki babında başta kendisine önder olarak seçtiği Mesûdî'nin eserleri olmak üzere İslam coğrafya metinlerini kullandığı, Yeni Dünya'yı anlatan son babda ise Avrupa'da keşiflerle üretilmiş metinlere dayandığı ve bu metinleri de özümsemeden doğrudan naklettiği değerlendirilmiştir.

Pîrî Reis'ten başlayarak Yeni Dünya'nın bitki ve hayvanlarıyla ilgilenen Osmanlı bilginlerinin daha çok mitolojik canlıları anlatan metinleri oluşturduğu algıyı dönüştürdüğü ve hayali varlıklardan gerçekçi bir dünyaya doğru bir dönüşüme katkı sağladığı tespit edilmiştir.

THG, Yeni Dünya'daki memeliler; manati, tapir, armadillo, lama, tembel hayvan, bizon, bighorn koyunu, keseli sıçan, karınca yiyen, jaguar, sürüngenlerden iguana ve kuşlardan ise hindi, sinek kuşu ve papağanlara deniz memelilerinden ise manati ve balina hakkında bilgi vermiştir ki papağan ve balina hariç diğerleri sadece Yeni Dünya'da bulunmaktadır.

Manati, tapirler, armadillo, bizon bighorn koyunu, jaguar, karınca yiyen tembel hayvan ve keseli sıçanın tasvirleri yapılmış bu tasvirlerden bir kısmı Avrupa metinlerine dayanılarak oluşturulduğu için gerçeğe daha yakın suretler elde edilmiştir.

Yeni Dünya'da bulunup Eski Dünya'da olmayan bazı hayvanlarla ilgili adlandırmaların ilk defa bu metinde yapılmış olması dolayısıyla metnin değerlendirilmesi gerektiği ve tapir için kullanılan beyûri, armadillo için kullanılan ayotokli gibi kelimelerin Amerika'nın yerli dillerinden Osmanlı Türkçesine aktarılan ilk kelimeler olduğu belirlenmiştir.

THG yeni Dünya'daki gerçek varlıkla yetinmemiş burada bulunan mitolojik canlılara dair kültürü de İslam dünyasına aktarmıştır. Onun kendinden önceki yazarlar Pîrî Reîs ve Seydî Ali Reîs gibi köpekbaşlılar (sinosefali) ve gözü gövdesinde varlıkları (blemmye) anlatmaması belli oranda Yeni Dünya algısını gerçeğe yaklaştırmayı başardığını gösterse de yazarın balık adamlar, vak vak ağaçları ve geceleri ışık saçan koguyus kuşlarına dair mitolojik anlatılarını bu çerçevede değerlendirmek ise mümkün değildir. Eser belli oranda acayib ve garaib edebiyatının bir devamı olsa da özellikle Yeni Dünya'dan gözlem ve tecrübe ile edinilerek aktarılmış metinler üzerinden kurguladığı bölümde bu gelenekten kısmen de olsa ayrılır.

Öneriler

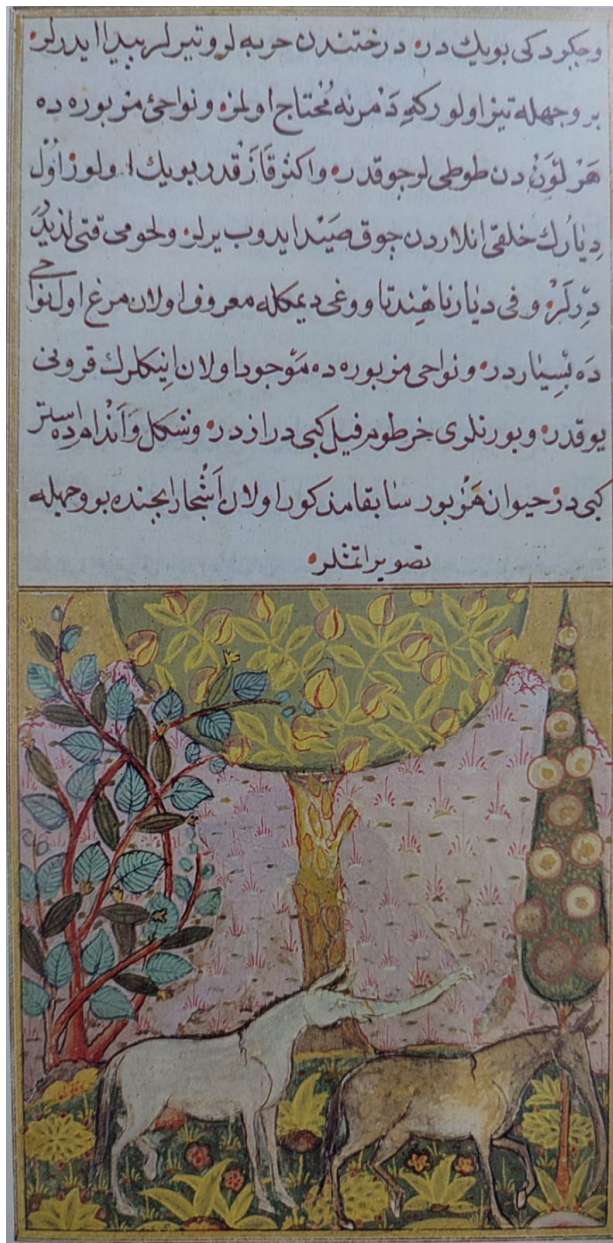
THG Yeni Dünya'nın keşfinden, fauna ve florasından bahseden en eski müstakil ve hacimli kitap olmasından ötürü içerisinde Kolomb takası sonrası Eski Dünya'ya taşınan hayvanların adlarının o dönemde Türkçede nasıl adlandırıldığı ile ilgili kaynak olarak kullanılabilir.

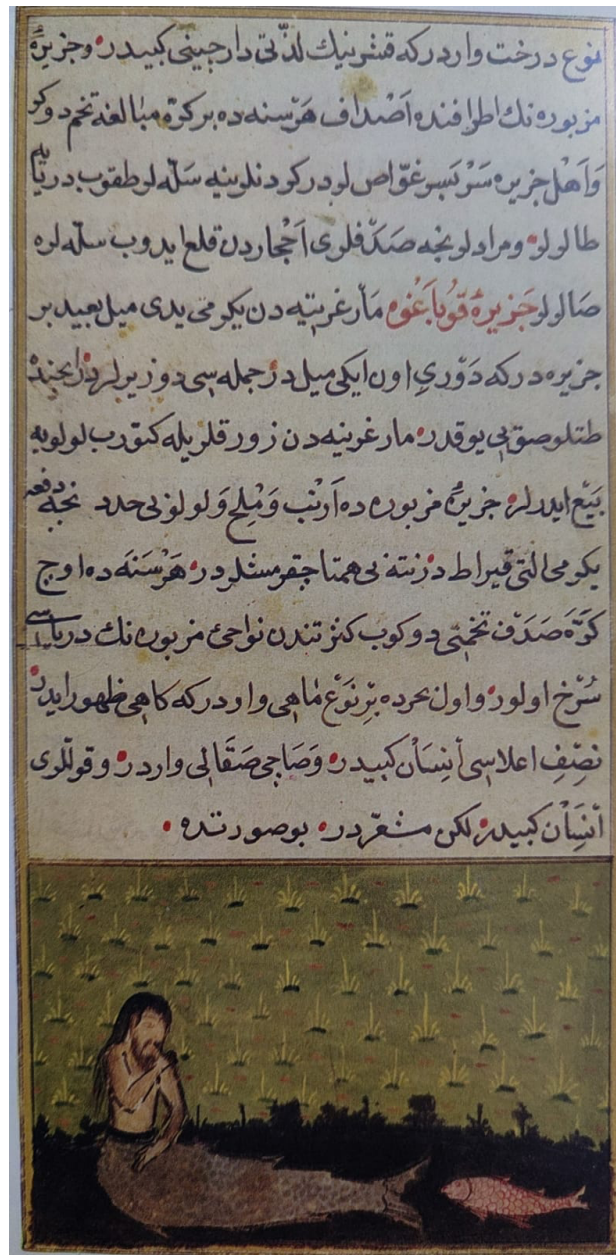
Resim 1. Vak vak Ağacı ve Meyvesi Olan Kadınlar (Ökte, 1999, s. 18b)

Resim 2. Manati ve Yavrusu (Ökte, 1999, s. 49b)

Resim 3. Orman'da İki Tapir (Ökte, 1999, s. 59b)

Resim 4. Yalnız Balıkadam (Ökte, 1999, s. 62a)

Resim 5. İki Yerlinin Avladığı Balıkadam (Ökte, 1999, s. 62b)

Resim 6. Armadillo ve İki Kaz (Ökte, 1999, s. 71a)

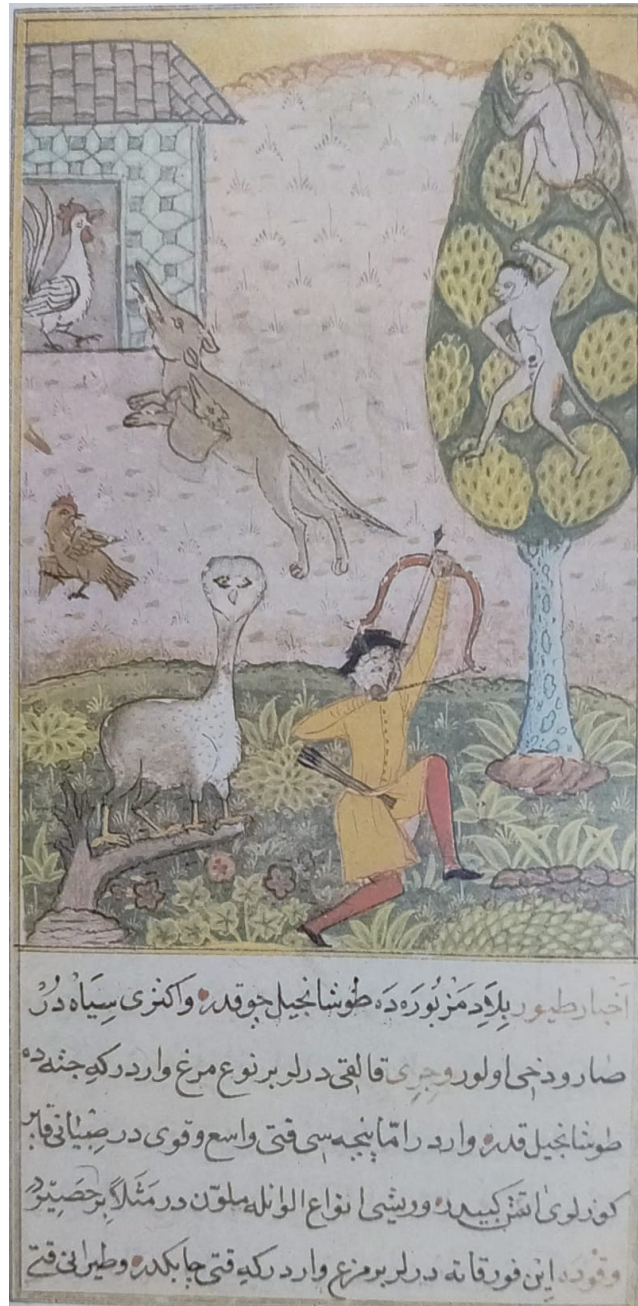
Resim 7. Bizon, Bighorn Koyunu ve İki Yerli (Ökte, 1999, s. 93b)

Resim 8. Potosi Maden İşletmesi ve Atın Yeni Dünya'da Resmedilmesi (Ökte, 1999, s. 101a)

Resim 9. Jaguar, Karınca yiyen, Amadillo ve Bir Yerli (Ökte, 1999, s. 109a)

Resim 10. Tembel hayvan, Keseli siçan, Horoz, Tavuk ve Maymun Avlayan Kişi (Ökte, 1999, s. 110b)

Beyan ve Açıklamalar

1. **Araştırmacıların katkı oranı beyanı:** Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers: Birinci yazar /First author % 100.
2. **Çıkar çatışması:** Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the author).
3. **Etik Raporu:** Bu bir araştırma makalesidir. Herhangi bir insan veya hayvan deneyi içermediğinden, etik kurul onayı gerekmemiştir. Çalışmada kullanılan tüm kaynaklara uygun şekilde atıfta

bulunulmuş, etik yayıncılık ilkelerine tam olarak uyulmuştur. Çalışmanın hazırlanması sürecinde akademik dürüstlük ilkeleri gözetilmiştir.

4. Araştırmanın Modeli: Çalışma bir araştırma makalesidir.

5. Bilgilendirme: Bu makalede kullanılan resimlerin herhangi bir telif hakkı bulunmamaktadır. Bu makale sözlü olarak, Osmanlı'da Ulûm-i Tabîiyye Sempozyumu'nda (13 Aralık 2024, İstanbul) sunulan yayımlanmamış bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

References

- Abdurrahman Efendi, B. (1288). *Tercüme-i seyahatname-i Brezilya*. Matbaa-i Âmire.
- Adivar, A. A. (1970). *Osmanlı Türklerinde ilim*. Remzi Kitabevi.
- Afyoncu, E. (2003). Mehmed Said Paşa, Yirmisekizçelebizâde. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 28, ss. 524-526). TDV Yayınları.
- Ahmed Vefik Paşa. (1293). *Lehce-i Osmânî* (C. 2). Tabhâne-i Âmire.
- Ak, M. (2004). Osmanlı Coğrafya çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4, 163-212.
- Arnold, D. (1995). *Coğrafi keşifler tarihi*. Alan Yayıncılık.
- Babinger, F., İbrahim Müteferrika, Beşikçi, M., Kuran-Burçoğlu, N., & Kiel, M. (Ed.). (2004). *Müteferrika ve Osmanlı matbaası*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- balina—Nişanyan Sözlük. (t.y.). Geliş tarihi 11 Temmuz 2025, gönderen <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/balina>.
- Boorstin, D. J. (1996). *Keşifler ve buluşlar: İnsanın kendini ve dünyayı araştırmasının öyküsü* (Fatoş Dilber, Çev.). Türkiye İş Bankası.
- Büke, H. (2010). *Seydi Ali Reis-Kitabü'l-Muhit* [Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Casale, G. (2023). *Osmanlı'nın keşif çağı*. Fol.
- Copassi, A. E. (1897). *Kristof Kolomb'un rüfekasından Pieter Devos'un Amerika keşfine dair Olan Hatıratı*. Matbaa-i Ebüzziya.
- Crosby, A. W. (2004). *Dünya benimdir: Avrupa ekolojik emperyalizmi 900-1900* (çev.: Bilgi Altınok, Çev.). Kitap Yayınevi.
- Darwin, C. R., Wilson, E. O., Turhan, Ç., Eren, Ş., Karakaş, O., & Kahraman, İ. (2023). *Beagle yolculuğu*. Ayrıntı Yayınları.
- Demirsoy, A. (1996). *Genel ve Türkiye zoocoğrafyası*. Meteksan Basımevi.
- Eduardo De Almeida Navarro. (2007). *Dicionário tupi antigo a língua indígena clássica do Brasil*. <http://archive.org/details/dico-tupi-navarro>.
- Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş* (L. Arslan, Çev.). Kabalcı Yayınları.
- Erzurûmî, İ. H. (1330). *Marifetname*. Matbaa-i Ahmed Kamil.
- Evliya Çelebi. (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi seyahatnamesi: Mısır, Sudan, Habeşistan, Somali, Cibuti, Kenya, Tanzanya*. Yapı Kredi Yayınları.
- Gerçek, S. N. (1939). *Türk Matbaacılığı: Müteferrika Matbaası*. Maarif Vekaleti.

Goodrich, T. D. (1985). Osmanlı Amerika araştırmaları XVI. yüzyıla ait tarih-i hind-i garbi adlı eserin kaynakları ile ilgili bir araştırma (H. G. Yurdaydın, Çev.). *BELLETEN*, 49(195), 667-692. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.998481>

Goodrich, T. D. (1990). *The Ottoman Turks and the new world: A study of Tarih-i Hind-i Garbi and sixteenth-century Ottoman Americana*. Otto Harrassowitz.

Grafton, A. (2004). *Yeni dünyalar, eski metinler* (F. Savcı, Çev.; 1. bs). Kitap Yayınevi.

Hagen, G. (2015). *Bir Osmanlı coğrafyacısı iş başında: Katib Çelebi'nin cihannüma'sı ve düşünce dünyası*. Küre Yayınları.

Hanilçe, M. (2022). *Coğrafi keşifler*. Selenge Yayınları.

Hartog, F. (2000). *Tarih, başkalık, zamansallık*. (A. kahiloğulları, Çev.) Dost Kitabevi.

Hattat Mehmed Raif Efendi. (1857). *Bahsi evvel Venedik ve Cenevizli Gemicilerinin keşf eylediği Cezayir ve Saniya Kristof Kolomb'un Amerika'yı bulması beyanındadır*.

Helva, İ. B., & Akşit, M. (2011). *Hindinin kökeni ve yayılışı*. 7. Ulusal Zootekni Bilim Kongresi.

hindi—Nişanyan Sözlük. (t.y.). Geliş tarihi 10 Temmuz 2025, gönderen <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/hindi>

iguana—Nişanyan Sözlük. (t.y.). Geliş tarihi 11 Temmuz 2025, gönderen <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/iguana>

İlyas Hanna. (2010). *İlyas Hanna seyahatnamesi: Bir Osmanlı tebaasının Güney Amerika yolculuğu 1668-1683*. Kitap Yayınevi.

İzgi, C. (2003). Mehmed Suûdî Efendi. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 28, ss. 526-527). TDV Yayınları.

İzgi, C. (2019). *Osmanlı Medreselerinde İlim*. Küre Yayınları.

jaguar—Nişanyan Sözlük. (t.y.). Geliş tarihi 10 Temmuz 2025, gönderen <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/jaguar>

Karttunen, F. (1983). *An analytical dictionary of Nahuatl*. University of Texas.

Katip Çelebi, H. H. M. b. A. (2010). *Cihannümâ*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Kazvîni, E. Y. Z. b. M. b. M. (2000). *Acâibü'l-Mahlukât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdat*. Müessetü'l-E'lemî li'l-Matbûât.

Kırmacı, Y. (2015). 16. Yüzyılda sıra dışı bir eser: Tarih-i Hindi Garbi. *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı -III (Edebiyat-Tarih) 14-17 Mayıs 2015, Kütahya*, 185-195.

Kopassis, A. E. (1310). *Tarih-i keşf ve feth-i Amerika*. Şirket-i Mürettibiye Matbaası.

Miquel, A. (2003). *Arap coğrafyacılarının gözünden 1000 yılında İslam dünyası ve yabancı Diyarlar*. (A. Berktaş, Çev.). İstanbul : Kitap Yayınevi.

Ökte, E. Z. (Ed.). (1999). *Tarih-i Hind-i Garbî veya Hadîs-i Nev* (Fuat Yavuz, Ayhan Özyurt, & Tevfik Temelkuran, Çev.). Tarihi Araştırmalar Vakfı İstanbul Araştırma Vakfı.

Öztürk, Ö. (2012). *Yeni Dünyanın Keşfi: Târîh-i Hind-i Garbî Hadîs-i Nev (İstanbul Topkapı sarayı müzesi kütüphanesi r.1488) ve Resimleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, U. (2022). *II. Murad dönemi yazılı kültürü* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Raleigh, S. W. (1893). *The Discovery of Guiana*. The Mershon Company Publishers.

Roberts, W. (1297). *Amerika Târîh-i Keşfi* (Abdulgaffar Enis Efendi, Çev.). el-Cevâib Matbaası.

Sarıcaoğlu, F. (2014). *Piri Reis'in Dünya Haritası 1513 = The world map of Piri Reis 1513*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Sezgin, F. (2013). *Amerika kıtasının Müslüman denizciler tarafından Kolomb öncesi keşfi ve Piri Reis*. Boyut Yayıncılık.

Suûdî, M. b. E. el-Hasan. (2019). *Tarih-i Yeni Dünya Hadis-i Nev: Tahlil-metin ve tıpkı basım*. Akıl Fikir Yayınları.

Süheyla Artemel (Ed.). (1987). *Tarih-i Hind-i Garbi veya Hadis-i Nev a History of the Discovery of America*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Tezcan, B. (2012). The many lives of the first Non-Western history of the Americas: From the new report to the history of the west indies. *Osmanlı Araştırmaları*, 40(40), 1-38.

The Discovery of Guiana. (2024). İçinde *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=The_Discovery_of_Guiana&oldid=1260947065

Toderini, G. (2018). *Türklerin yazılı kültürü ve edebiyatı* (Mehmet Serdar Bekar, Çev.). Yeditepe Yayınevi.

Turan, H. (2023). Süleymaniye kütüphanesi fatih 4171 ve Laleli 1991 No'lu acâibü'l-mahlûkât ve ğarâibü'l-mevcûdât nüshalarındaki hatime tasvirlerinin mukayesesi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 32(1), Article 1. <https://doi.org/10.29135/std.1135325>

Türkay, C. (1999). *Osmanlı Türklerinde coğrafya*. Milli Eğitim Bakanlığı.

Watson, P. (2023). *Büyük bölünme* (Ş. Alpagut, Çev.). Say Yayınları.

Yıldız, A. (2010). Klasik Türk edebiyatında “Neheng” kelimesi üzerine. *Erdem*, 56, 179-196.

Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi. (2017). *Paris'te Bir Osmanlı sefiri: Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa seyahatnamesi* (7. bs., Ed.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yurdağül, A. (2019). *Bartınlı İbrahim Hamdi Efendi'nin atlası'nda Rumeli* [Yüksek Lisans Tezi]. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.